

RÓMAIG ÉS VISSZA.

UTIRAJZ.

BÁTORFI LAJOSTÓL.

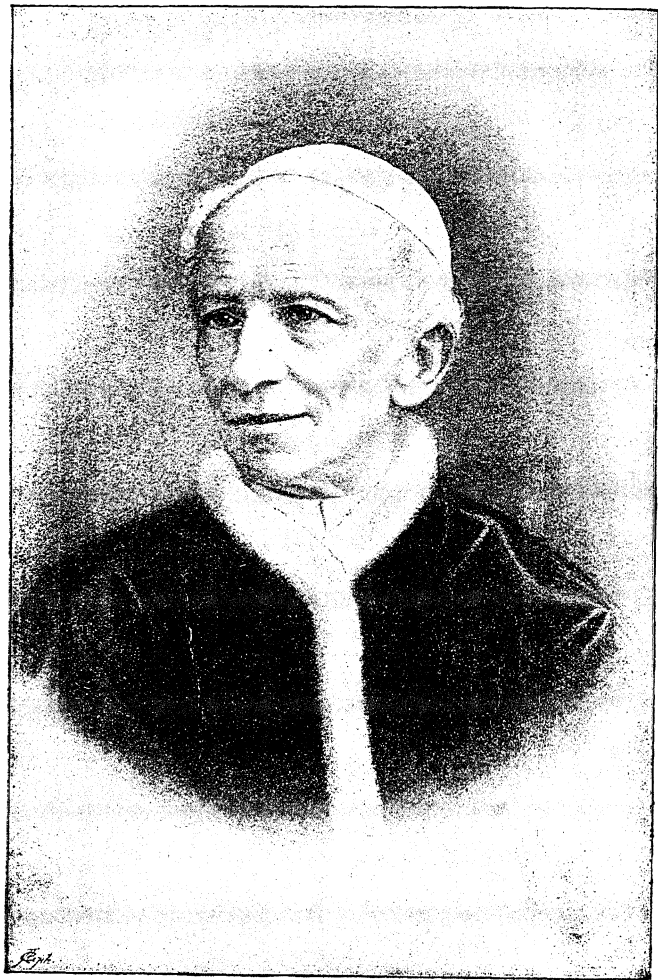
Ára: 1 frt.

NAGY-KANIZSA,
NYOMATOTT WAJDITS JÓZSEFNÉL

1888

9243

RÓMÁIG ÉS VISSZA.

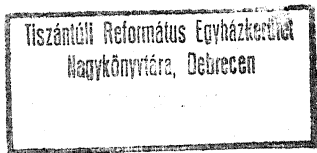

NYILATKOZAT.

Jelen könyvecske jövedelmét Jeruzsálembé történő utazásom költségeire fordítom s mindaddig, míg a szükséges összeg együtt nem lesz, takarékpénztárilag kezelem. Elhalálozásom esetében az együttlevő összeget esedékes kamatával együtt a Jeruzsálemben felállítandó s a magyar „Miatyánk“-ot tartalmazó emléktábla költségeire, vagy ennek fedezése után, hasonló jeruzsálemi magyar célra ajánlom fel.

Nagy-Kanizsa, márczius 15. 1888.

Bátorfi Lajos.

Ó SZENTSÉGE
XIII. LEO PÁPA

SZÓZATA :

MEGELŐZŐLEG

HAYNALD LAJOS

BIBORNOK-ÉRSEK

ÜDVÖZLŐ BESZÉDE:

(Róma, december hó 30. 1887.)

Magyarországi egyházi és világi tanférfiak, papneveldek és tanintézetek előljárói, egyetemi tanárok és tudorok, katolikus egyházi és iskolai lapok szerkesztői, tanítók és tanítónők s magas rangu iskolafentartók hálásan visszagondolva arra a nagy apostoli kegyességre, melylyel Szentséged minap Mária országának lakóit, kik a magyarok első zarándoklatában részt vettek s jubileumi ünnepe alkalmával trónja előtt üdvkivánataikkal megjelentek, — fogadni és fogadtatás által boldogítani méltóztatott, — szintén óhajtának hasonló megtisztelésben és szerencsében részesülni. E végett velem együtt ide az örök városba felzarándokolván, kívánták, hogy

Szentséged boldogító színe elé s apostoli lábainak csókjára legyenek bocsátva.

Mert igen jól tudják ők, hogy sokkal gyümölcsözőbb lesz törekvésük, melylyel a magyar ifjuságnak lelkébe a tudomány kincsét, a szent bölcsesség szeretetét s az örök igazságok iránt való buzgóságot beoltani igyekeznek, akkor, hogyha e törekvésök s nemes igyekezetök ennél az isteni és emberi bölcsesség forrásánál új erőt merít; igen jól értik ők azt is, hogy tanításuk a reájok bizott ifjuságban és zsenge gyermekekben sokkal hathatósabb leszen, hogyha ezek észreveendik, hogy az ő tanítóik Krisztus Urunk helyettesét, az örök igazságok tévmentes örét és tanítóját színről-szinre tisztelték, az Ő atyai buzdításából tanulságot és lelkesedést merítettek és az örök városba helyezett szent

Péter széke előtt megjelenve, az Ő apostoli áldását vették.

Nem is hiába óhajtották lelkeink szentséges tekintetének kegyességét. Nem hiába kértük az Istent, hogy legkegyesebb Atyánk élő szavának édességében gyönyörködjünk ; nem hiába epedtünk azért az apostoli áldásért, melyet reánk, jelenlevőkre a jelenlevő Pápa adni szokott. Mindemez örömben ime most mi részesülünk. És vajha Atyánknak és Pápánknak, ki annyi és ily kedves, ily üdvös kitüntetésben részesít, gyermeki szeretetünk mélyéből valamivel viszontszolgálhatnánk, a mi hozzá méltó volna, a mi előtte kedves lenne !

Hanem, habár nekünk semmi ilyenünk, a mi tőlünk volna, minesen, mégis találunk valamit, a mit Istentől kaptunk, s a mi Szent-

ségednek felajánlva, előtte kedves leszen, — s ez nem egyéb, mint a mi nekünk Szentséged számtalan millió hűséges fiával közös, kik az egész világról és minden nemzet köréből jubileumod magasztos ünnepére szerető és imádó szívvvel gondolnak. esedeznek.

Engedje meg Szentséged, hogy lelkünknek e legnagyobb kincsét szívének örömére nyilvánosság elé hozzuk katolikus szent hitünknek eme nyílt megvallásában, a melyet Isten előtt örvendő ama százezrek nevében is teszünk, kiket mint tanítók, nevelők, elnökök, papok, továbbá mint a közvéleménynek sajtó útján nyilvánosságra hozói képviselünk; annak a hitnek megvallásában, a melynek legfőbb tanítója, őre, védője szentséges Atyánk, Te vagy; annak a hitnek megvallásában, a melyet Szentséged

tévmentes ajkairól véve, a hithirdetők serege világszerte a Szentségedben tetejét érő egyházi hatalomtól nyert küldetéssel hirdet; annak a hitnek megvallásában, a melytől várjuk mindnyájan e földön lelkünk nyugalmit, megelégedését, örömét, mennyben pedig az örök üdvösséget; annak a hitnek megvallásában, mely a Máriának felajánlott Magyarországon, a melyet egy szent Pápa koronával és a nagy Pápák egész hosszú sora, keresztény kora minden századán keresztül pártfogással, támogatással, segélylyel tüntetett ki, — sohasem szűnt meg hitvallókat, szenteket, hősokeket nevelni és a mely hit e hazának most is egyik legfőbb és legszentebb dísze és ékessége.

Midőn e hitvallásunkat Isten és Szentséged előtt örvendező szívvvel letesszük: mély alá-

zattal esedezünk Szentséged előtt, legyen meggyőződve hitünknek őszinteségéről és teljességéről; legyen meggyőződve arról, hogy a pásztorok legfőbb pásztorától mitsem kérünk buzgóbban, mint azt, hogy valamint üdvhozó egyházának egész szervezetét a mi Urunk és Üdvözítőnk Jézus Krisztus szent Péter tekintélyére és méltóságára fektette és alapította: ép úgy az ő isteni gondviselésének hatása alatt a szentszék méltósága, tekintélye, tevékenységének szabadsága és függetlensége sértetlen maradjon, a mennyiben megsértetett, helyreálltassék, szerencsésen működjék, hasson és virágozzék; igen, mitsem fogunk buzgóbb imákkal Istentől kérni, mint azt, hogy szentséges élete még hosszú, testi, lelki ereje viruló, kormányzása úgy, mint eddig, dicsőséges és a köz- és magánügyek terén a

lelkek üdvösségére gyümölcsökben tetézve — gazdag legyen, hogy így az egyház a szentszék tekintélye által fentartva és megerősítve, nemünk jólétét e földön is örvendetesen előmozdítsa és segítse.

Igérjük pedig, hogy ehhez, a mennyire tőlünk kitelik, valamivel hozzájárulni óhajtunk s megfogadjuk ezennel, hogy semmit sem fogunk elhanyagolni, a mi a legfontosabb és legszentebb céloknak és kötelességeknek szentelt életünk erre a célra alkalmas eszközül szolgálhat.

És minthogy igen népes iskolákban a mi ajkainkon csüggnek zsenge ifjuságunknak lelkei, fi- és leánytanoncaink, növendékeink és az ő kedves csoportjukon kívül ezeren és ezeren, férfiak és nők, szülők, rokonok és az ifjuság barátai, kik hivatásunkért a mi kedvünkben

járni igyekeznek, szavunkra szívesen hajlanak és intelmünket készségesen követik: azért nagy gondot fogunk fordítani arra, hogy a mit mi most itt megfogadtunk, mind e jó lelkek is velünk együtt megfogadják és hogy a mit ájtatos imáikban ígérték, szent, katolikus és az egyház ügyeiben fáradozni kész életükkel is megpecsételni s foganatosítani igyekezzenek.

Hogy ez minél teljesebben sikerüljön s ígéreteink és fogadalmaink Isten előtt meghallgatást nyerjenek s az ő mennyei áldásával termékenyítve szent céljukat elérjék, Szentséged atyai áldásáért, az isteni áldás záloga és előjeleért, reánk és mieinkre térdenállva esdekelünk.

~~~~~

Kedves fiaim! Atyai szívünk szeretetével üdvözlünk benneteket, kiket, kevés idővel polgártársaitok után, ugyanaz az ügy s hasonló lelkesedés vezérelt Rómába. Mindenesetre lehetetlen e fölött nem örvidenünk, hiszen mikor titeket a szeretet összhangjában itt egyesülve látunk, azonnal ráismerünk Magyarországra, mely önmagához méltó akar lenni, t. i. az által, hogy ebben a pápa iránt nyilvánuló ragaszkodás felpezsdülésében részt követel magának s mely más katholikus nemzetek mögé nem akar állni. Még nagyobb örömet okoz nekünk, kedves fiaim, az, hogy ti jelentetek meg előttünk, kik az ifjuság nevelésében fáradoztok. Minthogy semmi-

sem jelentősebb, mint az ifjuság nevelése, és mivel az egyház semmire sem kíván nagyobb súlyt és gondot fordítani, mint erre: titeket előttünk hivatalotok, melyet viseltek, kiváló módon kedvesekké tesznek. És habár mi nem kételkedünk, hogy a ti szorgalmatok és okosságatok sokkal nagyobb, mintsem hogy azt sarkalni kellene: mégis óhajtjuk, hogy a mit önként megtesztek, azt, a mi buzdításunkat is tekintetbe véve, gyakran és mélyen átgondoljátok, t. i. hogy Magyarországunk reményének és jövőjének nem csekély része a ti kezetekben van letéve, és pedig épen most, ezen fölöttébb viszontagságos időben, midőn az ifjuság számtalan veszély eselvetése által környeztetvén, az egyház és a haza a tanító-nevelők éber valláserkölcsei lelkületéhez folyamodnak. E tekintetben, jól tudjátok,

van egy dolog, mire gondolatotokat szakadatlanul kell fordítanotok, t. i. hogy az ifjuságnak ne csak esze pallérozódjék, hanem szive is művelődjék. Az egyikre súlyt fektetni, a másikat pedig elhanyagolni a lehető legnagyobb hiba, mely abban áll, hogy az ember legnemesebb része műveletlenség által romlásnak adatik át; a miből mily tömege a bajoknak árad ki a magánéletre épen úgy, mint a közérdekre, a tapasztalás elégnél jobban bizonyítja. Tehát ti mindnyájan úgy legyetek tanítók, hogy épen oly szorgalommal és lelkesedéssel legyetek egyszersmind nevelők. E végből az isteni félelemnek amaz érzelmeit, melyeket bennetek észlelünk, igyekezzetek tanítványaitok szívébe bevésni. Kik, hogy a gyermekkoruktól kezdve az egyházat alaposan ismerni, a kereszténység intézményeit megbecsülni, a

vallásosságot, a mint kell, gyakorolni megtanulják : bizonyára könnyen hajlíthatva, minden szépben és jóban megedzve fognak felserdülni s később is az erényesség dicsőségére nem kevesebb igyekezettel fognak törekedni, mint a tudományra.

Ily reményekkel eltelve, esdve kérjük az Istent, hogy fáradozásaitokat áldásával kísérje és mi a mennyei kegyelmek zálogául s kiváló atyai jóakaratumk tanubizonyságául mindenkire egyenkint, kik jelen vagytok, valamint az ifjúságra és az egész magyar nemzetre apostoli áldásunkat teljes szeretettel adjuk az Urban!

E l ő s z ó.

Természeti szépségben gyönyörködni vágyó, vagy a művészet nagy alkotásait látni kívánó művelt egyénnek életében gyakran nyilvánul a vágy Itáliát, az örök kék egü Olaszországot beutazni. Minket egy harmadik és erősebb érzet is vezetett a katolikus világ e nagyérdekü központja: R ó m a felé.

Boldog, kinek ily szép és nagy vágya teljesülhet!

Kétszeres örömmel ragadtuk meg az alkalmat, midőn Wolafka Nándor központi tanulm. felügyelő, h. egyetemi tanár, Ő Szentsége t. t. káplánja és udvari t. káplán által tervezett II-dik zarándok-menet rendeztetett.

Egyes utazók bármily költséget szánnak, nem részesülhetnek annyi előnyben, mint a társas utazók. Sok szem többet lát. mondja a közmondás, és ez való! Örömmel figyelmezteti

egyik a másikat egy-egy pontra, mely figyelmeztetést mosolyogva köszöni meg az ember. Aztán tömegesb megjelenéskor nem félhet az ember a cselszövők és álnok rosszlelkűek kiszákmányolásától, hanem egész odaadással a czélnak szentelheti minden idejét és minden erejét.

Azért melegen üdvözölhető minden ily esoportosulás és méltó figyelemmel karolható fel.

Igaz, hogy sok kényelemről le kell mondani, de ezzel ne törődjék az utazó, ha kevés idő alatt sokat akar látni. A tudat edzi a lelket s a tudományittas lélek csodálatos módon edzi a testet.

A természeti szépségek láttára csendes áhítat borul az ember kedélyére, szive felmagasztosul és lelkének minden érzete édes imába olvad a Teremtő iránt.

Az emberi művészet remekeinek tanulmányozásánál hódolattal hajol meg az ember; embertársának munkálata nemcsak önbecsérzetet kelt, de elismeréssel párosult tiszteletre gerjeszt s a művész helyett a szemlélő köszöni a Mindenhatónak égi adományát, melylyel a művész ember felruházva lett. Itt és ekkor

becsüli csak az ember az embert, midőn esodás alkotásokat lát ónja, vésője, vagy ecsetje által megörökítve.

Mindezekben Róma a világ első helye, hol a pogánykor művészete, a kereszténység szelid tana képekben, tárgyakban, beszédben együtt szemlélhető, szemeinkkel látható és lelkileg érezhető.

Látjuk a romokat, mintha csak beszélnének a két ezredéves multról, a világ uralmáról, melyet hősiesség, vadság és tudomány halhatatlanított, de látjuk a romhalmaz mellett az égi glóriát, melynek ragyogását a szegény halászok, Jézus Krisztus tanítványai életük árán, vérökkel szentelve dicsővé tették. Látjuk, hogy a világ hatalmasai porba dőltek, a koronák lehullottak, megaláztattak az isteni tan szelidsége által; most szerencsések a koronák, ha a kereszt szent jelvényével díszesítvék, hogy ékességökül szolgáljon!

E műveeske célja némileg kalauzul szolgálni azoknak, kik e szép utat vallásos érülettel megtenni igyekeznek. Édes emlékeztető azoknak, kik ott voltak és igénytelenségében is vonzó olvasmány másoknak. Általában örök emlék az örökvárosból!

Elindulás.

Erősen havazott december 22-én éjjel, amint a nagy-kanizsai pályaudvarba értem, hogy éjjél után két óraker csatlakozzam a Budapestről jövő s onnan este 8 óraker elindult külön vonathoz.

A hózivatar hűtőleg, de nem zsibbasztólag hatott ugyan kedélyemre, hogy talán meg sem indulhatunk, vagy Nagy-Kanizsán vesztegel a külön vonat. Azonban a rendes időben megérkezett és a rendes időben meg is indult a hosszú vonat s így rendbe jöttem.

Csak egy gondolat bántott engemet, hogy Szkóky Sükösd szent-Ferencz-rendű hitszónokkal nem találkozhattam, kit a bucsu-szent-lászlói zárda leégése alkalmával becsülni, tisztelni és szeretni tanultam, mint jó lelki atyát, kitünő hazafit és jószívű emberbarátot. Együtt működünk a régi templom felépíthetésének fáradalmainál; ez időből nagybecsű ereklyét örök is:

Deák Ferencz nagy hazánkfíának hozzám intézett következő levelét:

„Budapest. nov. 24-én 1875. Tisztelt barátom! Ide zárva küldök 10 frtot o. é., legyen szives ezen pénzen sorsjegyeket vásárolni s azokat a hozzám küldött egy darab 23/870. számú sorsjeggyel együtt, melyet ezennel visszaküldök, magánál megtartani oly ezélből, hogyha talán ezen, részemre vásárlott sorsjegyek valamelyikére huzáskor valami nyeresemény esnék, azt ön azonnal átvehesse, nevemben a zárda főnökének, mint arra szánt segélyezést átadhassa. Isten áldja önt barátom, köszönöm én is önnek ez ügyben tanúsított buzgalmat és sok szives fáradozásait. A zárdafőnököt, Sükösd atyát szivesen tisztelem. A legszívélyesebb tisztelettel önnek barátom őszinte tisztelője s barátja Deák Ferencz s. k.“

Ebből láthatólag benső a mi szívbeli rokonszenvünk s elképzelhető: mennyire örvendeztem azon körülménynek, hogy a zárandoklatban együtt lehetek az én kedves jó öregemmel. — Laibachban tudtam vele találkozni, előbb nem, de ez után gyakran.

A véletlen felső-magyarországi tót atyafiak közé helyezett; egy cseppet se bántam meg, noha nem értettem nyelvöket, de tanulmányoztam szokásaikat. Vidám kedélyüket csudáltam, melyet sohasem veszítettek el. Ájtatos nép: reggel és este fennszóval imádkoztak, s megszerettek, mert ekkor fővegemet levettem.

Pragerhofnál egy ismerősöm beszólt: kik vannak e waggonban? Parasztok! felelém. Vajha én is az lehetnék, talán elégedettebb és boldogabb volnék! É naiv megjegyzésnek nagyobb értéke van, ha megmondom, hogy tót zarándoktársaim épen a reggeli imádságot mondották.

Decz. 23-án Laibachnál már vesztegelnünk kellett a Karst felől érkező rosz Bóra hírek miatt, de azért a jókedv nem szűnt meg, sőt erős chorusban el is énekeltük a magyar hymnust. 6 órai veszteglés után a vonat megindult, de Logatec-Lotschnál mégis megakadtunk s másnap délig vesztegelnünk kellett, visszajöttünk ebédezni Laibachba, honnan két óra mulva újból elindultunk és szerencsésen utaztunk tovább. Nabresinában vacsora volt. Karst kopárságát elhagyva, Görz vidékén szép holdfény mellett a természetet — ugy szólva — szép zöld mezében

esudáltuk. Cormonson túl szépen kivehető volt a másfél méter széles és kiváló gondozásban részesülő országhatár. Udinenél a lovagias olasz vámőrök példás udvariassággal s könnyedén áterezstettek Olaszországba, reggel 4 órakor Velenczébe érkeztünk.

A karácsonyi szent estét tehát az úton, a waggonokban töltöttük ugyan, de enyhítő vigaszt nyertünk az által, hogy a rendezőség helyes intézkedése folytán Karácsony reggelén szentmise hallgatásban részesülhettünk.

Velencze.

Karácsony reggelén tehát a lagunák városába, Velenczébe érkeztünk, ez ugyan kívül esett az eredeti programon, de a kiállott nélkülözések és kellemetlen időjárás folytán ezélunkat el nem érhetve, helyesnek találtuk az intézkedést, hogy a zarándok-sereg Karácsony reggelén isteni tiszteleten jelen lehessen.

Első teendőnk volt a vasuti állomás tözsomszédságában levő templomba menni, a hol épen kora reggel nagymise tartatott s csak ezután ültünk a „Grande Canalen“ hemzsegő

gondolák egyikébe, hogy a „Piazza S. Marco“ térre jussunk.

A látvány itt fölemelő volt, mintha csak óriási diadalesarnokba léptünk volna, azt sem tudtuk, hova nézzünk, merre lépünk? — A templom vonzott legjobban, ez a gyönyörű fehér-márvány-tömeg aranyos kupolával.

Mennyi kincs, mily gazdagság van e templomban! A főoltár vert aranyból készült nagyszerű domborművekkel díszített antependiumával, drágakövek minden neme és az email legszebb remekeivel ékesítve, Isten a megmondhatója, mily értéket képvisel. A templom belseje a legművésziessé kivitelű antik mozaik-képekkel van ellátva. Velenceze egykori nagyságát és gazdagságát Sz. Márk temploma tünteti fel, büszke is erre minden velencei. Leírni nem lehet, csak látni és bámulni kell.

Mellette van a hírneves doge-palota, melynek egyik része a tengerre, másik a piacz-térre néz. Belső berendezése megfelelő külső fényének. A rémületes börtönépületet összeköti a „Ponte dei Sospirin“ (sóhajok hidja). E két ellentétes épületet sokáig néztük

Igen nevezetes a Petrark által alapított

Szt. Márk-könyvtár, melyet Bessarion bibornok roppant mérvben gazdagított. Az arzenal és hajógyár, mely most erőd, nagyszerű emlék a város virágzó korából.

Velenczét a szárazfölddel Mestre felé egy 3000 méter hosszú és 220 oszlopon nyugvó hatalmas vasuti hid köti össze.

Velence alapítását Kr. sz. utáni 452-dik évre teszik. Ekkor Atilla haragjától megmenekülő henetusok vagy venetusok, kik még a trójai hadkor az Etsch, Pó és adriai tenger közti téren telepedtek le, a lagunákra menekedtek s itt virágzó várost alapítottak. Köztársaság lett s a tanács feje, a doge kormányozta. E köztársaság 1400 évig állott fenn, 1797-ben a francziák Velenczét elfoglalván, a campi-formioi békekötés alkalmával az Etschen inneni kerület Dalmátia- és Cattaróval Velence is Ausztriához csatoltatott.

1829-ben szabad kikötő lett. 1848-ban kitört itt is a szabadságharcz, de Radetzky 1849. aug. 28-án legyőzte.

Velence 136 apró szigeten van épülve s e nemben egyetlen az egész föld kerekiségén. Utczái nincsenek, hanem esatornák kötik össze.

Rialto hidja a legnagyobb, mely 1591-ben épült. Palotái műemekek, de lakatlanok és pusztulásnak indultak. Kikötője iszapossága miatt kényelmetlen.

Velenczétől Rómáig.

Velenczétől, illetve Mestrétől Bolognáig gyönyörű rónán, a Pó folyam völgyében haladtunk előre. Szabályozott vízvezetés s táblákra beosztott, s fákkal körülvett földeken legeltetve szemeinket, nemsokára Paduát láttuk. kimagasló templomtornyai és kupoláival, majd Ferrát hatalmas négy esonka tornyu basilikájával.

Bolognába este értünk. Itt étkezés történt elmaradhatlan pohárköszöntésekkel.

Bolognától Pistojáig az Apennineken 42 alagúton keresztül vezet a vasút, mely a legmerészebb vasúti építkezések egyike; bámulatos, hogy e szédítő magasságokon mily biztonsággal száguldoz keresztül, pedig itt a keleti oldalon a legmeredekebb, míg nyugati oldala lejtősebb s azért a folyók azon a részen vannak, mint az Arno, Tiber, Gasigliano és Volturnó. Az Apenninek siciliai részén van az Aetna tűzhányó hegy, mely 10,800 lábnyi magasságú.

Az Apennineken ismét erős havazást értünk, mint Karst vidékén, féltünk is az ujbóli megakadástól, de hála Istennek! nem teljesült.

Bámultuk és esodáltuk, hogy e magas hegység közt csinos falvak terülnek el s hogy lakosai élni tudnak. Miből? A szorgalom mindent pótol!

Reggel Campagna szegény nép lakta mezőségén haladtunk tovább. A talaj völgyekben jónak, de dombokon kopárnak látszik. Itt pillantottuk meg a Tiber folyót először, vize sárga és piszkos.

Hol egykor Hannibal, Caesar s más világhódítók diadalkocsijai jártak, most a szegény olasz nép kordéja csikorog, elébe fogott öszvér, szamár által vonva.

Hol egykor a győzelmi mámor dicsénekeitől visszhangzott e táj s tanuja volt a világ leghatalmasabb népe, nemzeti fénye- és világra szóló nagyságának, most haszonleső, sivár szolgánép lármája hallható.

A jellemnagyságok helyett törpe elvnléküli alakok. És mégis belső megindulással tekintünk előbbre, a keresztény martyrok által megszentelt helyen, kik elvükért, hitükért életükkel áldoztak.

Rómába érkezés.

Sajátságos örömerzetté változik át az a feszült kíváncsiság, melylyel az utazás célpontja iránt viseltetik az ember, a midőn végre azt valóban eléri.

Elfogultság, kifejezhetlen mámor tompulttá teszi a nélkülözést, a kiállott szenvedések egész láncolatát s mintegy öntudatos ujszülött, új életbe, új földre lép.

S Róma, e csodás nagyság, az egész világra szóló dicsőség, a művészet örök hazája, e classikus földre érve, bővülő körben érzi az ember magát s mintha a letűnt nagyság vad hatalmának sötét alakjai meggunnyaszkodva, a jelen nagyság szelid angyalai üdvözölnének édes „Isten hozott“-tal, melengető gyönyörrel, esodaszerű bővülettel; igen, esodás e bővület, mert otthonosan érzi magát az ember ez idegen alakok között, mintha csak haza értünk volna és mintha őünk egy kimagasló ismeretlen, de hévvel szerető dédöregapánk házába értünk volna. És valóban a milliókat testvérekké egyesített vallás szent érzete ténynyé vált, midőn Rómába értünk.

Az első mosoly tied oh Róma. az első tekintet tied benne szent Atyánk, ki itt lakol, kinek hódolatára ide zarándokoltunk, hogy szín-ről-szinre láthassunk, hogy Mária országából, édes magyar hazánkból a szeretet, a hódolat és a kegyelet vallásos érzületét bemutathassuk.

Az egész művelt világ figyelme hónapokon át Róma felé irányult, hová ez idő szerint Budapestről 38 óra alatt rendes közlekedés mellett eljuthatni, mi azonban 85 óra alatt értünk ide.

Róma évezredek története folytán a világ muzeuma levén, évek kellene nagy multjának tanulmányozására. Óriási könyvtárt képez ennek különböző időközön s különböző nyelveken történt leírása.

Az ókor esodás alkotásainak még romjai is esodálatot gerjesztők, hát a jelen? Mint a kath. hívő világ központján ez idő szerint 456 temptom van s mindannyi külön tanulmányt igényelvén, hogy lehetne mindezt leírva, e kis könyvecskébe foglalni? Azért csak azokat említtem meg leginkább, melyekben szerencés lehettem tédet hajtani.

Mindenekelőtt azonban ismerkedjünk meg

röviden Rómával és Róma történetének nem is dió-, csak mogyoróhéjba szorított főbb vonásaival.

Visszapillantás.

Már iskolás korunkban tanultuk, hogy a monda szerint Rómát hét halmon Romulus és Remus ikertestvérek alapították Kr. sz. előtt 753-ban. Róma város peesétjén most is e monda szerinti farkas alakja látható, amint Romulus és Remust, a kis gyermekeket szoptatja. Pompejiben egy épen maradt falon e festmény még látható is.

Rómát már akkor „örök város“-nak nevezték, mikor Latium tartomány fővárosa volt.

Brennus vezérlete alatt a gallok Kr. sz. e. 389-ben a Capitoliumot kivéve, lerombolták.

Sulla idejében hatalmasan emelkedett és nagyszerű építkezések folytak. Pompejus építteté a kőszínházat, Caesar a forumot. Augusztus idejében két millió lakosa volt Rómának. Nero által felgyújtatott Róma romjain még szebb építkezés történt. Nagy Konstantin alatt azonban már a keresztény templomok építtetése vette kezdetét. Az V-ik században a barbár népek kegyetlen pusztításokat vittek véghez.

452-ik évben Attila az „Isten ostora“ hadseregével Rómához ért, Leo pápa Róma kapui előtt e szavakat intézte hozzá:

Attila! az a legnagyobb hős, ki önmagát le tudja győzni. Oh, Attila! győzd le magad és kegyelmezz meg nekünk, ez által nagyobb lesz szellemed, mint kardod dicsősége!

A rettenetes vezér így felelt:

Az a valódi böles, ki a győzöt meg tudja győzni arról, hogy a legnagyobb győzelem az öngyőzelem. Te, korod legnagyobb bölcse, meggyőztél erről engemet, azért Rómának és lakóinak megkegyelmezek!

A byzanti időszakban Róma aláhanyatlott s népességében is a gyakori belviszályok miatt megfogyott. Új várossá IV. Eugen (1431.) és V. Miklós (1447.) pápák alatt alakult. V. Sixtus pápáé a legnagyobb érdem. A XVIII-ik században XIV. Kelemen és VI. Pius, a jelen században VII. Pius igyekeztek az ókori régiségeket megőrizni.

A római építészeti modor a X—XV. századokban fejlődött ki.

A római irodalom Kr. sz. e. 240 évvel keletkezett, természetesen a görög irodalmat

utánozva. Arany korszaka Sulla és Augusztus közti időszakban volt, ezután hanyatlott, de még mindig az ezüst korszak tartotta fenn magát Hadrian haláláig.

A római állam első királya Romulus és utolsó királya Tarquinius Superbus volt (509. Kr. sz. e.) A köztársaság élén consulok léptek az alkotmány kormányzatára patriciusokból álló tanácsesal. A császárság Augusztussal 27-ben Kr. sz. előtt vette kezdetét, 486-ig tartott. Előbb 395-ben keleti és nyugati birodalomra oszlott, ekkor keletkezett tulajdonkép a latin és görög egyház szakadása, mely 1053-ban formszerűleg is megtörtént. A keresztény vallást államvallássá Konstantin császár tette 306-ban.

A római latin nyelv Cicero korában (szül. 106. Kr. e.) képződött ki, előbb városi és vidékire oszlott, enyhébb és durvább hangzásúra. A latin, vagyis Római Katholikus egyház mind maig hű maradt a latin nyelvhez, mely a XVII-ik századig általában diplomáciai nyelv volt, nálunk szabadságharcunkig kisebb-nagyobb mérvben érvényben tartatott.

Az újabbi eseményekről nem emlékezem meg. Csak annyit jegyzek fel, hogy a jelenlegi

Róma körülbelül 14 négyszög-kilométer területű, 114 kisebb-nagyobb térrel és 292 utcával bír. Lakosságának száma meghaladja a háromszázezeret.

Pápák névsora.

Tudvalevőleg Krisztus Urunk földi helytartójának tekintetik a pápa, első volt Szent Péter, kire a Megváltó a mennyország kulcsait bizta, utána sorrendben következtek: Linus, Cletus, I. Clemens, Anaetus (Szent Péter temploma építésének megkezdője), Evaristus, I. Sándor, I. Sixtus, Telesphorus, Hyginus, I. Pius, Anicetus, Soter, Eleutherus, I. Victor, Zephyrinus, I. Callixtus, I. Orban, Pontianus, Anterus, Fabianos (Traján meggyilkoltatta), Cornelius, I. Lucius, I. István (Valerian kivégeztette), II. Sixtus (katakombákban mise alkalmával a pogány katonák meggyilkolták), Dionysius, I. Felix, Eutychianus, Cajus, Marcellinus, I. Marcellus, Eusebius, Melchiades, I. Sylveszter, Marcus, I. Julius, Liberius, I. Damasus, Sincitus, I. Anastasius, I. Innocentius, Zosimus, I. Bonifacius, I. Coelestinus, III. Sixtus, I. Leo, Hilarus, Simplicius, II. Felix, I. Gelasius, II.

Anastasius, Symmachus, Hormisdas, I. János, III. Felix, II. Bonifacius, II. János, I. Agapetus, Sylverius, Vigilus, I. Pelagius, III. János, I. Benedictus, II. Pelagius, I. Gergely, Sabianus, III. Bonifacius, IV. Bonifacius, Deusdedit, V. Bonifacius, I. Honorius, I. Severinus, IV. János, I. Theodorus, I. Martinus, I. Eugenius, Vitalianus, Adeodatus, I. Donus, I. Agatho, II. Leo, II. Benedictus, V. János, Conon, I. Sergius, VI. János, VII. János, Sisinnius, Constantinus, II. Gergely, III. Gergely, Zacharias, II. István, III. István, I. Pál, IV. István, I. Hadrian, III. Leo, V. István, I. Paschalis, II. Eugenius, I. Valentinus, IV. Gergely, II. Sergius, IV. Leo, III. Benedictus, I. Miklós (a nagy), II. Hadrianus, VIII. János, I. Maximus, III. Hadrianus, VI. István, Formosus, VII. István, Romanus, II. Theodorus, IX. János, IV. Benedictus, V. Leo, Christophorus, III. Sergius, III. Anastasius, Laudo, X. János, VI. Leo, VIII. István, XI. János, VII. Leo, IX. István, II. Maximus, II. Agapetus, XII. János, V. Benedictus, XIII. János, II. Donus, VI. Benedictus, VII. Benedictus, XIV. János, XV. János, V. Gergely, II. Sylvester (a magyar szent koronát

küldte), XVI. János, XVII. János, IV. Sergius, VIII. Benedictus, XVIII. János, IX. Benedictus, VI. Gergely, II. Clemens, II. Damasus, IX. Leo, II. Victor, IX. Istváp, II. Miklós, II. Sándor, VII. Gergely, III. Victor, II. Orbán, II. Paschalis, II. Gelasius, II. Callixtus, II. Honorius, II. Innocentius, II. Coelestinus, II. Lucius, III. Eugenius, IV. Anastasius, IV. Hadrianus, III. Sándor, III. Lucius, III. Orbán, VIII. Gergely, III. Clemens, III. Coelestinus, III. Innocentius (a világuralkodó), III. Honorius, IX. Gergely, IV. Coelestinus, IV. Innocentius, IV. Sándor, IV. Orbán, IV. Clemens, X. Gergely, V. Innocentius, V. Hadrian, XX. János, III. Miklós, II. Martinus, IV. Honorius, IV. Miklós, V. Coelestinus, VIII. Bonifacius, XI. Benedictus, V. Clemens, XXII. János, XII. Benedictus, VI. Clemens, VI. Innocentius, V. Orbán, XI. Gergely, VI. Orbán, IX. Bonifacius, VII. Innocentius, XII. Gergely, V. Sándor, XXIII. János, V. Martinus, IV. Eugenius, V. Miklós (Rómában 40 templomot építtetett), III. Callixtus, II. Pius, II. Pál, IV. Sixtus, VIII. Innocentius, VI. Sándor, III. Pius, II. Julius, X. Leo, VI. Hadrianus, VII. Clemens, III. Pál (Michael

Angelo által újra építtette sz. Péter templomát), III. Julius, II. Marcellus, IV. Pál, IV. Pius, V. Pius, XIII. Gergely (a naptárt javította), V. Sixtus (sz. Péter templomának kupoláját építtette), VII. Orbán, XIV. Gergely, IX. Innocentius, III. Clemens, XI. Leo, V. Pál, XV. Gergely, VIII. Orbán, X. Innocentius, VII. Sándor, IX. Clemens, X. Clemens, XI. Innocentius (ez időben történt Budavár visszavétele), VIII. Sándor, XII. Innocentius, XI. Clemens, XIII. Innocentius, XIII. Benedictus, XII. Clemens, XIV. Benedictus, XIII. Clemens, XIV. Clemens, VI. Pius (Bécsben volt), VII. Pius (Franciaországban volt), XII. Leo, VIII. Pius, XVI. Gergely, IX. Pius (legtovább ült a pápai trónuson), XIII. Leo, 257-ik pápa.

A pápa családja.

XIII. Leo 1810. márczius 2-án a régi esaládi kastélyban Carpinetóban született. Az alig 5000 lakossal bíró kis város a régi Egyházi államok területén a Lepini hegység egyik magas völgyében fekszik. Szülőházát, a Pecciek ősi kastélyát vén gesztenyefák környezik, zöldelő dombon áll, a pápa fivére Pecci József, jelenleg

bibornok költői leírása szerint „Két óriás szikla közé épített sasfészek“ — Ő Szentsége kijavítatá, mert biz az már roskatag volt.

Carpineto városa nagy szülöttjének jubileuma alkalmára egy nagy festményt ajándékozott, mely szent Ágostont ábrázolja trónusán ülve, a trónus alján a pápa atyja és anyjának arcképe látható e század elejebeli olasz előkelői öltözetben.

Atyja gróf Pecci Lajos Domokos I. Napoleon olasz gárdájának ezredese volt, ki különben sienai nemes család sarja s a XVII. század első felében telepedett le Corpetinoban, miután a pártharcok fellángolása következtében száműzetett. Anyja Prosperi-Buzi Anna Francziska, Coriból való, mindkettő ősrégi olasz patricius család sarja.

A Pecci család elődei nagy állásokat foglaltak el, különösen a római katolikus egyházban, kettő: Pecci Péter és Pecci Margit boldoggá is avattatott. A pápa egyik idősb testvére Pecci József jelenleg bibornok. Ő Szentsége a családnak 6-ik szülöttje. A szent keresztségben Vincze, Joachim, Raphael, Alajos nevet kapta. Utána még egy testvére született, Ferdinánd, de korán

szirba szállt. Iskoláit Viterboban végezte. Ez iskolát a Jezsuiták kezelték, kik akkor a classicus irodalmak buzgó művelői voltak. Ezekről sajátította el a pápa a költészet és a classicusok iránti szeretetét, melyet mind maig híven őriz szívében. E viterboi jeles iskolát névelőde XII. Leo költöztette át Rómába, a Pecci ifjak itt folytatták tanulmányaikat, gyakorta kitüntetések és jutalmak aratva. E pápára való kegyeletes visszaemlékezés volt indító oka annak, hogy pápává lett megválasztásakor a Leo nevet vette fel Ő Szentsége. A költői lelkületű ifju pappá levén, fényes tehetsége és ernyedetlen szorgalma folytán gyorsan emelkedett. Atyja 1837-ben meghalt, nem érthette meg fiának első szentmiséáldozatát. Eddig Pecci Vincze nevet használt, de mivel egyik rokona, a St. Maria Maggiore kano-nokját szinte így hívták, második nevét vette fel s ezentúl Pecci Joachim lett, 1843-ban nuntius volt Brüsszelben, 1846-ban Perugia püspöke, 1853-ban bibornok, 1877-ben pápai kamarás, a római egyház kincstárnoka és pénzügyministere, 1878. febr. 7-én, illetve 18-án pápává lett megválasztva egyhangulag, azaz mind a három szavazáskor a conclave Pecci bibornokra szavazott,

első ízben 23, másodízben 38 és harmadszor 44 szavazatot nyert. A canoujog szerint az összes bibornokok kétharmad részének szavazata dönt s ekkor 60 bibornok jelent meg a conclaveban.

XIII. Leo pápa közép, karsu termetű, hosszukás arczán angyali jóság és szelidség ül, szemeinek élénk és átható tekintetét szeretetteljes mosoly övedzi körül.

XIX század alatt csak 11 pápa tarthatá meg aranymiséjét.

A fogadtatás.

Zarándoklatunknak két kimagasló fénypontja volt, t. i. Ő Szentségénél az audientían és a jubiláris szent misén való jelenlétünk. Hála Istennek, mindakettőt elértük, pedig a pápa orvosai egészségi szempontból komolyan iparkodtak lebeszélni Ő Szentségét, kinek akaratán azonban hajótörést szenvedett az orvosok óhaja, mert Mertel belga érsek-bibornok a küldöttséghez így szólt: Ő Szentsége nagyon szereti a magyarokat, elhatározta, hogy fogadni fogja, sőt allocutiót is intéz hozzájuk.

Deczember 29-én tisztelegtek a bibornokok, közöttük Haynald Lajos kalocsai érsek-bibornok

is, a kit Ő Szentsége magához intett és tőle a magyar zarándokok iránt kérdezősködött. A főpapok e megjelenése alkalmával sem egyik, sem másik részről beszéd nem tartatott.

E nap hajnalán a Sta. Márta helyiségben az élénk tevékenységet kifejtő Wolafka Nándor főintézőnk személyesen megjelenvén, tudomásunkra adta, hogy a fogadtatás decz. 30-án 11 órakor lesz. Élénk örömmel fogadtuk s hozzánk illőleg megéljeneztek. Ez volt ekkor egyik reggeli imánk.

Decz. 30-án már 10 órakor gyülekeztünk a vaticánban Constantinus VIII-us-féle teremben, mely a Kelemenről nevezett elfogadó díszterem mellett van.

Felmagasztosult lélekkel s dobogó szívvel vártuk a pillanatot, hogy Ő Szentségét színről-szinre láthassuk. Mindinkább szaporodtunk.

Haynald bibornok-érsekünk 11 óra előtt megjelenvén, magyar és olasz nyelven kijelenté, hogy esupán magyarok fogadtatnak most, s erre többen, különösen a spanyol főpapok, visszavonultak s mi három csoportba tömörültünk. t. i. papok, világi férfiak és nők s e sorrendben bocsájtattunk is be. Mindazon emléktárgya-

kat magunknál tartottuk, melyekre Ő Szentsége áldását bírni óhajtottuk.

Pár percze 11 óra után megnyilt a függöny s a nemes testörség tisztjei előmenésével történt a bevonulás. A terem, melynek oldalfalazata téglavörösszinű, tetőzete az egyház történetéből vett fresko festéssel van ellátva, jobbkézre eső oldalán emelvény volt felállítva, rajta bibormennyezetes háttérrel vörösbársony támlásszék, melyen Ő Szentsége ült, mellette két szolgálattelvő kamarás és két bibornok, Rampolla államtitkár és Macchi majordomus állt, jobbra Haynald Lajos, ki egy kissé remegő hangon latinul szólt, esedezve Ő Szentsége áldásáért, melyre röviden azt válaszolá a pápa, hogy legnagyobb atyai örömmel és készséggel adja áldását, de bevárja, míg a zarándokok mindannyian megjelennek előtte.

Míg a bevonulás tartott, szemügyre vehettük nyugodtan az előttünk ülő szent Atyát. Márvány fehérségű arcz, egészen ősz haj, közép vékony termet. Arczvonásain rendkívüli akarat-erély, szemeiben a lángész félreismerhetlen tüze, szívjótság, léleknyugalom és az örömmel szellemes mosolya tündökölt.

Kezében allocutiójának egy példányát tartotta, milyent mindannyian kaptunk, mielőtt ezt felolvasta volna, pár szót intézett hozzánk. Örömének adott kifejezést, hogy eljöttünk Magyarországból, mely ország mindig odaadó ragaszkodással viseltetett a szentszék iránt. Erre lassú komolysággal, szónoki hangsúlyozással olvasta fel latinul azt az allocutiót, melyet magyarul könyvünk elején közlünk.

Végeztével fölemelkedett szószékéről, kezeit kitarva imádkozott, ránk és szeretett hazánkra leesdett áldását adta, melyet mi térdre borulva fogadtunk.

Örömkönnyes szemeinket reá fordítva, egy szív és egy lélekkel hangzott a háromszoros harsány éljen, melyet ugyan nem lett volna szabad tenni, de a magyarnak ez már vele született szokása. Haynald bibornok Ő Szentségének elnézéseért esedezett is, melyre jóságos mosolylyal válaszolt. Trónjáról leszállva, a nemes pápai testőrség tisztjei által körbe fogva, távozott a teremről. Mi is utána lassan kivonultunk, magunkkal vive a legnagyobb földi boldogság magasztos örömét.

A magán-kihallgatásokat nagyméltóságu s

főtisztelendő Della Volpe bibornok eszközli.
 Czime : A Sua eccellenza Reverendissima Mon-
 signore Della Volpe.

Kitüntető fogadtatásban részesültek : Dr.
 Lubrich, Dr. Breznay, Dr. Kereszty, Dr. Pro-
 hászka, Dr. Wolafka és Baracs Géza, ki római
 kispap volt.

A fogadtatásnál a magyarországi kath. inté-
 zetek különféle irodalmi egyletei üdvözlő fel-
 iratokat, az egyletek műveit és a Péter-filléreket
 nyújtották át.

Jól mondja egy tekintélyes lapunk, hogy
 „a pápaság mint évezredes intézmény, multjának
 és vallásos érzelmeknek dicsfénytől övezve,
 mint szenvedő s világi trónjától megfosztott
 fogoly, nagyon alkalmas arra, hogy a katolikus
 népek millióiban részvétet keltsen és e részvét-
 tel, a fanatismust a vallási érzésekbe keverje —
 és hogy a római pápa iránt lehetetlen, bármily
 vallásu legyen is valaki, megtagadni azt az
 érzelmet és emberi csodálatot, melyet mindnyá-
 jan érzünk, midőn közel két évezredes multnak
 és intézménynek élő képviselője áll előttünk, s
 képzelődésünk mélyen absorbeálja összes érzé-
 keinket.“

A jubiláris mise.

A jubileumi idő közép s így a magasztos nagy ünnepély fénypontja mindenesetre 1888. évi január 1-ére esett, mint a római katolikus keresztény világ legfőbb papja, a Pápa által tartott félszázados áldozársága szent mise idejére.

Két nappal előbb Szent Péter temploma elzárattott a közönség elől, hogy a templom közepén alkalmazott korlátot szabadon elkészíthessék. Oszlopok helyeztetek erősen a felszedett márványkövezet közé és ezek deszkákkal szögeztettek össze, mely aztán biborszőnyeggel húzatott be. Ez ideiglenes alkotmánynak erősnek kelle lenni, nehogy a hozzá támaszkodott közönség benyomja és ez által kellemetlen nevetséget idézzen elő, mire különben is az olasz nép igen hajlandónak érzi magát.

Ezen oszloplánczolat a templom déli részén a vatikáni épülettel kapcsolatos átjárástól kezdve a közepén húzatott egész a templom főhajója alatt levő szent Péter oltáráig, hol csak a Pápa misézhet, vagy általa külön engedélylyel bíró főpap.

Az óriási épület különben más tekintetben

is gazdagon fel volt diszítve. A bibornokok, a diplomácia testület s más kiváló egyének számára 8 külön emelvény volt felállítva a templom bensejében.

80 ezer egyén fér be a templomba, nem esoda, hisz egy-egy oldalkápolnájába is 2—2 ezer egyén elfér.

A korlát két oldalán volt a nagy közönség zöme, melynek tagjai vörös színű beléptijegygyel bocsájtattak be, ily jegy 60 ezer adatott ki, míg a templom felső részében helyt foglalók sárga vagy hamuszín jegygyel birtak s ily jegy 12 ezer osztatott ki magasb állású egyházi és világi személyiségeknek.

Én a 2152-ik számú jegyet kaptam, mely száraz dombornyomatú pápai pecséttel van ellátva következő felirattal: Prefettura dei S. S. Palazzi Apostolici. A jegy szövege pedig ez: Givbileo Sacardotale Di Sva Santitá. Bátorfi Lajos szerkesztő potra assistere alla Messache Sva Santitá celebrerá nella Basilica Vaticana domenica 1° gennaio 1888 alle ore 9 ant. Vaticanó 26 dicembre 1887. Il Maggiordomo di Sva Santitá Lvigi Macchi. L'enbitore del presente biglietto deve essere vertito decente-

mente ed in abito borghese. Il biglietto é personale e deve mostrarsi al ingresso ed a qualunque richiesta L'ingresso é dal portico di Carlo Magno.

Még egy másik püspöki dombornyomatú s ugy látszik ellenőrzési pecséttel ellátva van, melynek körirata nem olvasható el. Mondják, hogy a furfangos olaszok e belépti jegyeket hamisították s így újabbakat kellett kiállítani.

Mindezekből látható, hogy a jubiláris szent misére mily szigor alkalmazásával eresztették be a közönséget, e napra a zarándokok létszámát a világ minden részéből 45—50 ezerre teszik, mely számban mi magyarok 230-an vettünk részt. Előbb érkezett zarándokok számát 150 ezerre teszik.

Az újév első napjának reggele, az általunk különösen oly epedve várt nagyjelentőségű nap hajnalán már lázas élénkség uralgott a főtemplom körül. Mi azonban, kik a világ legnagyobb temploma szomszédságában a „Santa Marta“ épületben nyertünk szállást, kifejezhetlen édes érzéssel hallgattuk a harangok sajátságos melodiájú kongását, mely 5 órától egy egész óráig tartott s közelségénél fogva bűverővel lánczolt

le bennünket. 7 órakor már a téren voltunk, hol a közönség ezrei rajként hullámzottak s nemsokára rettenetes tolongás közt a keleti oszlopszat alatti ajtóknál pápai rendőrök fedezete alatt s a jegyek előmutatása mellett eresztetett be a hívők serege. A főajtónál ismét csak a jegy felmutatása mellett juthattunk a templomba.

Feszült várakozás és mindinkább szaporodó tömörülés izgatottsága alatt néztünk a korlát közötti térre, melyen minden két lépésnyire festői öltözetben sárga és piros egyenruhában a pápai „schweiczi gárda“ foglalt állást. Időközönként főtisztek, magánhivatalnokok, főpapok jártak-keltek.

A tömeg lassú, szakadatlan zúgását végre zaj váltotta fel, az alabárdos pápai testőrök jelentek meg négyes sorban, utánuk biboros főpapok dúsan aranyozott vánkoston a „Tiarát“ hozva, jelentkezett közelsége Ő Szentsége megérkezésének.

Egyszerre csak nekünk magyaroknak szokatlan lárma idézett elő boszusággal határos megütközést. Óriási chaosban a keresztényvilág minden nyelvén hangzott a „vivát“ majd a „taps“ és kendők lobogtatása jelezte, hogy Ő

Szentsége beérkezett a templomba s valóban trónusán, az ugynevezett seda gestatorián ornátusban s fején infulával, lassu lépésekben hozva, a korlátok közti téren haladt befelé a szent Atya jóságos mosolylyal ajakán, s jobbra-balra osztva kezével az áldást.

A mi éljenzésünk is belevegyült a szakadatlanak látszó üdvözlés hangvegyületébe.

Fent a templom főhajójának chorusán a pápai hymnust zengő ének- és zenekar játszott a bevonulás alatt, de annak hangját elnyomta a közönség lelkesedő kitörése.

Az oltárhoz érve, csend lett, s mig csendes miséjét Ő szentsége 50 bibornok és 300 püspök között végezte, az alatt a templomi ének erőteljes előadása áhitatot keltett minden hívőben.

Mise után Ő Szentsége Szent Péter és Pál sírjához ment le imádkozni. honnan visszatérve, következett az általános áldás-adás, „Urbi et orbi“, mely alatt térdre borultak a hívők ezrei s megható jelenet tárult fel. Éreztük lelkünkben a fenséges hatást, a vallás áldásának boldogító erejét, a leirhatatlan csendes megnyugvást és ama isteni tudat melegét, hogy messze útról ide zarándokolva, részt vehettünk a 350 millió

keresztény hívő-világ közös Atyjának, Jézus Krisztus helytartójának, Szent Péter utódjának, XIII-ik Leo Pápanak legszebb ünnepén. Láttuk szemeiben az átszellemültség szent varázsát, hallottuk örömeiben reszkető hangját és lelki gyönyörrel hajtottunk térdet-fejet kiterjesztett karjainak áldásadása alatt.

E magasztos jelenetet nem feledhetem soha, s ha majd elhal ajkamon a szó, elszálló lelkem utolsó sóhaja is hála lesz, hogy a Gondviselés megengedte, hogy e vallásos kegyben részesülhettem, e jelenetnek tanuja lehettem és Ő Szentsége áldását elnyerhettem.

Visszajövet még lelkesebben tört ki az éljenzés, de most, hogy láthassuk a szent Atyát, folyton szemcinkbe toluló könnyeinket törültük, körülöttem igen sokat láttam s hallottam zokogni is. Ekkor Ő Szentsége fején a Tiara volt s így még inkább lélekboldogító hatást gyakorolt.

A templomi lelkesedést részben annak is tulajdonítják, hogy e művészet-történelmileg is nevezetes székesegyházban, Szent Péter templomában majdnem egy nemzedék kora óta a pápa nem misézett, így a jelenlegi pápa is csak most, ez alkalomból misézett először.

Az újév hajnala az egész keresztény föld kerek ségen vallásos lelkesedés vidám sugarait lövelte szét s mi valánk a legboldogabbak, hogy e rendkívüli nagy alkalommal, a jóságos Isten különös kegyelméből személyesen részt vehettünk e feledhetlen szent ténykedésen.

Egyébiránt illetékes toll a „M. Á.”-ban következőleg írta le Ő Szentsége arany miséjét: Az örök város alapítása óta nagyon kevés szer volt olyan magasztos jeleneteknek tanuja, mint jan. 1-én kora délelőttől a déli órákig. 150,000 idegennél több tartózkodott Rómában, akik kivétel nélkül az arany mise végett zarándokoltak. Szilveszter estéjén az olasz katonaság és rend őrség már állást foglalt a Péter-téren és a bazilika körül. A templom főkapuja és előcsarnoka el volt zárva s bejárás a vatikán felől nyitattott, a hol a pápai esend őrség, nemesi gárda és svájci őrség az újév első perczétől kezdve teljes számban végzett szolgálatot. Félnég ykor reggel már óriási néptömeg tolongott a világ legnagyobb terén, a mely között azonban egy meghívott sem volt található. Hat óra után sűrű tömegekben, a kocsik és magánfogatok belátatlan során jöttek a meghívottak a Vatikán

bronzkapuja elé. A jegy előmutatását a Vatikánba való belépésnél is követelték. Nyolcz óra után az összes meghívottak, szám szerint 80 ezeren már helyet foglaltak a bazilikában.

A Szent Péter-templom a lehető legfényesebben volt földiszítve, szőnyegek, selyem- és bársonyszövetekkel, a melyeket arany bordure szegélyzett. A gyertyák ezrei a bazilikának minden részét bevilágították. A konfesszió körül szövetekkel bevont emelvények voltak felállítva, a melyeken a bibornoki kollégium, a diplomáciai kar, a pápa családja, a római főrangú világ, a meghívott előkelőségek, a különféle nemzeti küldöttségek stb. foglaltak helyet. Az emelvények akként voltak elhelyezve, hogy a konfessziót a kereszt-, a középhajóból, s a bazilika minden részéből szabadon lehetett látni.

Pontban fél tizkor vonult be Ő Szentsége sedia gestatórián a templomba olyan kísérettel, a milyen csak a legünnepeleyesebb alkalomkor szokott vele lenni s a milyent Rómában nagyon ritkán láthattak 1870 előtt is. Bevonulása leirhatatlan jelenetek között történt meg. A világnak csaknem minden nemzete volt képviselve a bazilikában. Az osztatlan és legmelegebb lelke-

sedés nem nyilvánulhatott volna erőteljesebben, mint ez alkalommal. A magyarok tömör sorokban lelkesülten éljeneztek, németek, francziák, angolok, spanyolok, lengyelek, esehék, románok, olaszok, portugálok, örmények, khinaiak, japániak, chaldeusok, négerek, arabok stb. stb. nyelvöknek leglelkesebb kifejezésével éltették a pápát és kívánták rá Isten áldását. Kendőlobogtatás, a gesztusok minden neme, az örömnilvánítás minden válfaja kimerített. Felejthetetlen és leírhatatlan volt e jelenet és hódolat, a melyben fejedelem még alig részesült. Világhatalom a pápaság, s ezt ünnepezték univerzális, mindeneket meghaladó méltóságának megfelelőleg. A pápai katonaság alig tudta a sorfalat fentartani. És Ő Szentsége könnyekig meghatva, a fölindulástól reszkető kézzel osztotta az áldást, s vonult a lehető leglassabban a konfesszió elé. Isten csodája, hogy e gyenge aggastyán össze nem roskadt ezen, soha többé nem ismétlődő pillanat hatása alatt.

Az *Ecce Sacerdos Magnus* dallama és fönséges szövege, s a páratlan precízió, a melylyel ezt a sixtusi kápolna énekesei előadták, a legmagasabb fokra emelték a meghatottságot.

Mintegy ötven bibornok volt jelen, s a Rómában állandóan tartózkodók közül csak Pecci József, a Pápa testvérbátyja hiányzott. Háromszáznál több püspök pedig a világ minden részéből külön emelvényen foglalt állást.

Végre megkezdődhetett a csendes szentmise, a melyet a kereszthajó és a főbejárat felé fordulva mondott el Ő Szentsége. A világ legelső énekkara énekelt Palestrina, Gounod és más világhírű mesterek műveit. Háromszáznál több tagból állott a zenekar, minden instrumentum volt képviselve, s a bazilika minden részében magasztos érzelemmé lelkesítette az áhítatot a zene és az énekkíséret.

A mise végeztével Ő Szentsége a Te Deumot intonálta. Ekkor, valamint a mise több része alatt az örökváros összes harangjai zúgtak. A Te Deumot nyolczvanezer hívő énekelt. A hymnus befejezése után Ő Szentsége ismét a sedia gestatorián foglalt helyet, s néhány pillanatnyi pihenés után fölemelkedett. Megtört alakja kiegyenesedett, arca átszellemült, s ég felé vetett szemekkel, kiterjesztett karokkal az áldás ígéit mondotta, a melyre az egybegyültek feleltek a responzóriumokkal. Mikor a „Bene-

dicat vos“ stb. szavak hangzottak, könnyek áradtak a szemekből s a térdeplő gyülekezet zokogott a meghatottságtól. A szilárd-lelkű aggastyán erőteljes hangja áthatotta a lelkeket, könnyei pedig fokozták a keresztényi megindulást. Urbi et orbi szólt a jubileumi áldás.

Gyöngé a szó, gyöngé a toll a meghatottság vázolására. A ki nem volt jelen, az el nem tudja képzelni a megindulásnak azon fokát, a mely elfogta és magával ragadta a zarándokokat. S ez fokozódott még akkor, midőn a pápa a vatikánba visszavonult áldást osztogatva, tiarával fején, s kezében a triregnummal. Ismétlődtek az üdvözlések a világ minden nyelvén, a hódolatnyilvánítások riadó üdvöszözetet képeztek. Karjaikat terjesztették a zarándokok a pápa felé, a ki e dicsőséget Istennek tulajdonítja.

Róma városa e napot méltóan ünnepelte. A szó teljes értelmében tömve volt a Péter-tér, a Vatikán és angyalhid környéke. 300,000 embernél több tolongott itt, s térdelt le, mikor a Pápa a templomban áldást adott. A város föl volt díszítve, az ablakokban szőnyegek, virágok, a Pápa arcképe voltak láthatók. A falakra pápai himnuszok voltak ragasztva, a katolikus

lapok díszkiadásban jelentek meg s már reggeli 7 órakor egyetlen egy példány sem volt kapható.

Este pedig fényözönben úszott a város, a Pápának, mint egyházfőnek s mint világi fejedelemnek székhelye.

Délután négy óráig tartott, míg a néptömeg elvonult a Szent Péter-térről; a bazilikából való kivonulás épen harmadfél órát vett igénybe.

A mise-könyvet, melyből ma a pápa arany-miséjét olvasta, külön e célra készítették a „Propaganda“ nyomdájában a Sz. Péter székes-egyház költségén. A könyv finom bőrbe van kötve, háta és sarkai dúsan meg vannak aranyozva és ékkövekkel kirakva, két csatja pedig tömör aranyból készült. Felső lapja közepén arany tábla van, melybe a pápa neve s az évszám (1888. január 1.) van bevésve. A mise-könyv a Sz. Péter-templom tulajdona marad, melynek már több ily könyve van.

Emlékül az újév első napján (Szilveszter éjféltől jan. 1. éjfélig) született gyermekek közül Rómában 13-an kaptak Leo, vagy Leonida nevet a szent keresztségben s e 13 újszülött hozzátartozóinak azonnal pontosan kiszolgáltatták a pápa ajándékát: 100 lirás takarékpénztári könyv

alakjában. Egyébiránt Ő Szentségének ezen kegyes ajándéka kiható az egész keresztény világra.

Szent Péter temploma.

Szent Péter templomának hossza 187, szélessége a homlokzatnál 117, középhajójának felső magassága 50 méter. Menard René az „Ókori művészet története“ című munkájában az ókori népek legóriásibb építményét képező egyiptomi „Cheops“ piramis magasságáról azt állítja, hogy az 133 méter. Szent Péter templomának kupolája pedig 8 méterrel kevesebbet, vagyis 125 métert tenne; mások azonban 153 méterre teszik a kupola-torony közép magasságát s azt hiszem, ez utóbbi felel meg a valóságnak. A kupola alján 2 méter magasságú betűkből a következő felirat olvasható: Tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claves coelorum. Van 290 ablaka, 390 szobor van benne, 46 oltár és 748 oszlop. Felépítése több mint 130 millió forintba került a mi pénzértékünk szerint, mert az olasz lira-érték kétszer annyit tesz. A rengeteg méretekben épült széles egyház fentartási költsége évenként most is 80 ezer forint.

Egyébiránt összehasonlítás útján a világ e legnagyobb templomának talaján olvashatók: a római Szent Péter temploma hossza: 187 méter, a florenczi domé 150, a milanói domé 135, a kölni domé 132 méter. Miért nincsenek magasságaik is így följegyezve? Mert a méretek eltérők.

E nagyszerű építmény a legnagyobb építészeti lángész, díszítése a legnagyobb festők műve. Michel Angelo és Rafael csodás alkotó ereje egyesült, hogy Szent Péter templomát a világ páratlan műremekévé tegyék. Őt bejárata van. Tervezte Bramesius és Bramante és az építkezés 1506-ban meg is kezdetett, apr. 18-án történt az alapkövön ünnepélyes letétele II. Gyula pápa alatt.

A templom óriási nagyságát híven jelzi az az állapot, hogy a kápolnák fölött emelkednek a korinthusi oszlopok s csak ezek után következik, mint föntebb jeleztük, az egyház 50 méter magasságú világhírű kupolája, hová 122 lépcső vezet, e szédítő magasságból tekinteni végig a nyüzsgő Rómán és a néma Vatikánon, valóban meglepő és elragadó! A benne mozgó emberek alakjai csak egy mellékkápolna ajtajából

is törpéknek látszanak, a támasztéknak szolgáló oszlopok fölötti fölirások két méter magasságú betűi alulról nézve közönséges nyomtatási betűknek látszanak.

A templomtető lapos és 21,190 □ méter területű térséget képez. A kupola egy óriási hegynek látszik. 120 egyén számára lakóházzal és a tetőn ugrókúttal bir. A kupola dobjának alján négy evangelista óriási szobra van, elképzelhető, ha megmondjuk, hogy szent Lukács tolla két méter hosszú, mely alulról alig látható csekélység. A kupola tetején levő torony, mely laternának neveztetik, a legmagasabb látpont, mely a legerősebb főnek is borzasztó szédülést okoz, ennek külső körülfutó erkélye a földről szabadszemmel nem látható. Hogy mily rettentő magasságban van az ide fáradozó egyén, elképzelheti az, ki a bécsi szent István-templomot látta, mert ez a templom tornyával együtt Szent Péter templomának kupolája alá helyezhető volna s a laternában levő egyén úgy képzelheti magát, mintha a bécsi Szent István-templom tornyának keresztje feletti térben lebegne.

Renaissance-stylusban épült ez, nagyszabású arányokkal.

A tabernaculum alatt aranyrácsosozatu szárnyas ajtó látszik, mely az apostol-fejedelem koporsóját fedi, tehát itt Szent Péter sirja van. E szentély körül éjjel-nappal dúsan aranyozott száz lámpa ég. Az érczmennyezet árnyékában mélyen, hova a confessio lépcsői vezetnek, VI-ik Pius pápának Canova által alkotott remek szépségű hófehér márvány alakja térdepelő helyzetben van az oltár előtt elhelyezve. Mintha csak élő alak volna!

A jobbra eső kereszthajóban Michel Angelo megragadó és egész lényünket megható Pietája van, a mint a szent szűz ölében tartja Krisztus holttestét; a jéghideg márvány arcz égi szépséget mutat az anyai nagy fájdalom alatt is. Mintha a lelket kapott kőben az élő fájdalom megtestesült volna!

A sixtini kápolna freskóiról irni gyöngé a toll, azt látni kell s leborulni az érzetek árja alatt. Michel Angelo „utolsó ítélete“ oly valami átható, hogy az ember félve érzi gyarlóságát, Dante pokla van itt megtestesítve. Az angyalok és ördögök hareza, az elátkozott ember iszonya, s a szelid Üdvözítő apostolok által környezve, villámok közepette — kolosszális kompozítiót mutatnak.

Félelemmel, teljes csodálattal nézve, alig tudtam távozni.

A sok nevezetesség közt kiemelendő Szent Péter bronz ülő szobra, melyet 445-ben Leo pápa készíttetett. Jobb keze áldólag van föl-emelve, balja a menny kulcsát tartja. E szobor lábát annyian s annyiszor csókolták, hogy elkopott s újra be kellett vonni, mint a jezsuiták templomában a Krisztus-szobor lábát, melyet Michel Angelo készített.

A főhajó végén van Szent Péter kathedrája, ősi püspökszékének oltára. Az a szék őriztetik itt az oltár felett, melyen az apostol ült, midőn a katakombákban, földalatti üregekben tanított. Aranyszájú Sz. János, Sz. Ágoston, Sz. Ambrus és Sz. Athanáz óriási szobrai tartják e széket, mint szent ereklyét kezükben az oltár fölött. Valjon a hatalmas Nero elefántcsont trónja hol van? — A galilaeai halász egyszerű székje előtt milliók leborulnak! Idők!! emberek!!!

Egyik kápolnája, az úgynevezett „Aula“-ban tartatott az 1869. és 1870. években — annak végén, emennek elején — az a nevezetes zsinat, mely a pápai tévmentesség dogmáját kimondotta.

Látható itt „Krisztus sírbatétele“ Michel Angelótól festve, VII. Pius pápa síremléke Thorwaldsentól.

A keresztény világ minden nemzete számára van egy-egy gyóntató-szék feliratokkal ellátva, például: Pro lingua hungarica, melyben ez idő szerint Gmitter Alfonz minoritarendű áldozár, Szepes-Csütörtökhely plebánosa gyóntatott magyar-, tót- és német nyelven.

Janiculus hegy.

A régi rom-maradványok közt egyik legsebbe kilátást nyújtja a Mons Janiculus, melyen az ó-rómaiaktól fenmaradt vízvezeték létezik, ezt egyik pápa állította helyre s most bőven ad tiszta forrású ivóvizet, mely csöveken vezetetik egy roppant nagyságú kőmedenczéből a városba.

Különben e hegy a kath. világ nagy emlékü zarándokhegye, mert Szent Péter apostol itt szenvedett vértanui halált. Hívei a holttestemet a Vatican hegyére vitték innen s a kereszténység három első, véres üldözések századában mint egyszerű sirt gondozták; később ívezetet emeltek föléje. Körülötte temették el a vértanui halált szenvedett pápák.

Itt van a S. Pietro in Montoria templom és zárda, melyet Ferdinánd és Izabella spanyol királypár építtetett azon a helyen, hol Szent Péter felfeszített. A zárda udvarán van egy kis gömbölyű kápolna, e helyen volt Sz. Péter keresztje felállítva.

Szent Péter-tér.

Szent Péter bazilikának 1034 láb hosszú terét jobbra és balra félkörben haladó s 284 dór izlésű óriási travertin oszlopszaton négyszorosan nyugvó épület, fedett folyosó (colonad) Bertini által 1667-ben épített oszlopesarnok köríti, köröskörül a homlokzaton mintegy 200 kőszoborral. E térnek rendezése négy millió, a colonádok pedig kilencz millió lirát vettek igénybe. A tért két imposans szökőkút 43 lábnyi magasságba dúsan felszökellő vizével és széles gránit medenczével díszíti, közben pedig állítólag egy millió mázsa súlyu s egy darabból álló hatalmas obeliszk ragadja bámulatra a nézőt.

Ez óriási obeliszk 40 század előtt az egyiptomi Heliopolisban volt s az ős pogányok napistene tiszteletére emeltetett, most tetején a szent kereszt jelvénynyel a kereszténység

diadalát jelzi és e felől most többféle hagyomány említettik. A világon ez volna a legnagyobb, illetőleg legmagasabb oszlop, mely egy darabból állana. Felállítása alkalmával, nehogy a felállítás veszélyeztessék, halálbüntetés terhe alatt meg volt tiltva a beszéd, vagy közbeszólás; a midőn azonban a roppant súlyu piramis az alapzatra felállítandó volt, rémülettel vették észre a köteleknek az elszakadást jelző meghuzódását, mire egy matróz elszántan felkiáltva, a köteleket vízzel leöntötte s ezzel megmentette az obeliszket, miért aztán a pápától maga és utódjai számára nyerte Sz. Péter templomához virágvasárnapra szükséges bárka-szállítás jogát, mely azon időben valószínűleg dúsán jövedelmező vállalat lehetett.

Egy Rómában felfogadott német ajkú cicerone pedig nekem azt magyarázta, hogy az illető közbeszóló csakugyan halálra ítéltetett, de az ítélet végrehajtása előtt a pápa meghalt, s a következő új pápa feloldotta a halálbüntetést, mert bebizonyítva látta, hogy közbeszólása és intézkedése nélkül az óriási oszlop leesik és összetörik.

E nagyszerű obeliszk jelöli most a tért,

hol egykor Nero esászár kegyetlensége élő fáklyákat, égő keresztényeket gyújtatott meg, hogy ezek világosságánál tartsa vad orgiáit, ma a szelid béke, az égi vallás és a boldogító szeretet szent ihletű szavai áradnak szét a föld kerektségén . . . .

E tér szépségéről már 1791-ben Stolberg protestans író így nyilatkozik: sohasem és seholsem hatott meg emberi kezek által készített mű annyira, mint ez. A tér méltó a templomra és a templom méltó a térre, mindegyikök a maga nemében legszebb egész Európában. — Bámulat és öröm fogott el, midőn e teret magam előtt láttam. mély tisztelet és öröm, midőn a templomba léptem.

Vatican.

Vatican (Vaticanium szóból ered, mely magyarul „jóslat“-ot jelent, a pogányok hajdan e helyütt tartották jóslataikat) elnevezés alatt a Tiberis tulsó részén elterülő városrész értendő, tulajdonképen mégis azon rengeteg palota-csoport neveztetik így, melyek a Szent Péter temploma közelében vannak, együttvéve a világ legnagyobb palotáját képezik, mintegy 11 ezer szoba van

benne. Az első palotát V. Miklós pápa építtette 1440-ben, noha az avignoni fogság után (1376) már méltán figyelem tárgya lett, — utódai, VI. Sándor és II. Gyula erélyesen folytatták. Előbbi a Borgia-osztályt, melyben jelenleg a gazdag könyvtár és egyéb gyűjtemények őriztetnek.

A nagyszerű fölépcsőt VIII. Orbán építtette, mely „Scala regia“ elnevezés alatt ismeretes, ez a Vaticán hivatalos bejárása.

Ez épület-csoportnak 22 udvara van a hegyoldalban, a Belvedere felé eső udvarok virágágyakkal, szökő-kutakkal és apró szobrokkal ékítvék, míg a többi kopár.

Az egész terület 250 méternyi, 8 dísz-200 melléklépesőzettel bir. Bernardo Bosellini volt az első tervező s folyton 400 éven át dolgoztak rajta.

A pápa házi kápolnája az úgynevezett sixtini, melyet Michel Angelo a „teremtés“ és a négy évig készült „utolsó ítélet“ csodálatos alkotású festménye által világhírűvé tett. Építője Baccio Pintelli volt 1473-ban, Bramante a szt. Damazus udvar nagyszerű épületeit 1506-ban, Raphael pedig világhírű loggiáit (díszfolyosók), San Gallo 1546-ban a Paulina-kápolnát és a

Sixinába vezető úgynevezett királytermet alkotá. A scala regiát pedig Bernini építész lángeszze teremté 1660-ban, e király-lépcső köti össze a vaticant Szent Péter templomával.

A belvederi roppant udvar 4 termébeni gyűjteményekben a régi szobrok száma több ezerre megy, itt látható Apollo, Laokoon esodálat- és bámulatra méltó csoportozata.

A gyönyörű Braccio muzeum-épület is itt van, mely VII. Pius műve, harmadfél millió lirába került. Az ókori szobrászatnak e világon legnagyobb kincsei itt vannak. A pápák nem sajnáltak semmi költséget sem, hogy a tudományos világnak e műkincseket megtartsák, melyet nem önzésből, hanem az emberi közművelődés nagy és dicső czéljának előmozdítása végett tették a késő utókor számára; őszinte hódolat és legmélyebb tisztelet ezért! Többet tettek a pápák a művészetért, mint a világ összes fejedei. Tessék oda utazni, látni és a merev előítéletek megszűnnek! és a valódi tiszta igazság napfényének ragyogásában gyönyörködhetni!

A vaticani muzeum a világ műkincseinek és régiségeinek leggazdagabb tárháza: óriási

termek, corridorok, galleriák tele vannak a legrégibb és legremekesebb műkincsekkel. Csak végig sétálni is fáradságos. Levéltára 12 szobát foglal el, 24 ezernél több eredeti kézirattal. A főterem 70 méter hosszú, 15 méter széles és 9 méter magas. Itt vannak a híres korvinák, Mátyás király breviariuma, zsolozsmakönyve. — Egyik nagy folyosón a római ókeresztény katakombáiból idehozott síriratok vannak egyik oldalon befalazva, másik oldalon pedig a rómaiak pogánykori szobrai láthatók. Egyiptomból Pharao korabeli koporsók, műtárgyak, mumiák roppant mennyiségben szemlélhetők. Mindezt azért említtem meg, hogy ne gondolja szives olvasóm, mintha csupán a kath. emlékek gyűjteménye van a vaticanban elhelyezve. Sőt műtermek is vannak, hol képfestők, szobrászok, mozaiköntők, fényezők, aranyozók kényelmesen dolgozhatnak. Legtöbbnyire Rafaelnek az „Oltári szentség imádása“ freskója előtt dolgoznak, mely csodálat- és bámulatra gerjesztő. Nem kevésbé V. Miklós kápolnájában Fra Angelico vallásos eszményeit utánozzák.

A pápának három díszhintója is látható, melyek 1870. óta nem használtatnak. A leg-

drágább 117 ezer lirába került. Csupa arany, bibor és üveg. Mindegyik elé hat ló való.

Angyalhid és Angyalvár.

Róma egyik legszebb és legrégebb látványossága az „Angyalhid“ és „Angyalvár“.

Az „Angyalhid“ összeköti a régi Rómát a Vatikánnal, a Tiberis folyam állandó hidját képezi szemben az „Angyalvár“-ral. Angyalhidnak részint a várról nevezik így, részint azért, mert Bernini után készített óriási angyalszobrokkal van ékesítve.

Az „Angyalvár“ kör-alakú Cyclops-épület, 600 láb területű zömök torony, tetején haranggal és Sz. Mihály arkangyal bronz szobor-alakjával kezében pallossal van ellátva. Ezen kettős falakkal bíró óriási bástya-épület Krisztus születése után 76. évben született Publius Actius, később 130-ban Hadrian császár építette családí Mauzoleum gyanánt. Falainak roppant kötömege miatt „Moles Hadriani“-nak is neveztetik.

Innen származtatva használják széltében a művelt világban a „Mauzoleum“ kifejezést. De Hadrián honnan vette? Ezt magyarázzuk meg a következőkben. Ama régi korban igyekeztek

az előbbeni nagyokat még nagyobb, csodaszerűbbel felülmulni.

Krisztus születése előtt 350 évvel Mausoleus király neje Artemisia emlékére halicarnassusi palotájában oly nagy siremléket emelt, mely nagyszerűsége folytán a világ hét csodaműve egyikének tartatott, — ezt Hadrián túlhaladni kívánta az „Angyalvár“ építtetésével, mindamellett Mausoleus király nevérol Mausoleumnak nevezte.

Ez „Angyalvár“ az olasz-egység létrejötte folytán a pápától elvétetett s jelenleg katonai ruha- és fegyvertárul szolgál és sűrű körzetes ablakaiból olasz katonák kandikálnak kifelé. Bemenni csak hadügyminiszteri engedélylyel lehet.

Hadrián e mauzoleuma hogy miért nevezetik „Angyalvár“-nak? a hagyomány így fejt meg :

Kr. sz. után 590-ben nagy járvány pusztított, a megrémült római kereszténység ájtatos körmenetet tartott VII. Gergely pápa idejében, ez alkalommal a mauzoleum fölött Gabriel arkangyal szellem-alakja tűnt fel és annak jeléül, hogy a dögvész megszűnik, kardját hüvelyébe tette. Ez időtől fogva a Hadrián mauzoleum

„Angyalvár“-nak neveztetett s tetejébe Gabriel arkangyal bronz-szobra helyeztetett. Itt halt meg VII. Gergely pápa, utolsó perezeiben ezen nevezetes szavakkal: *Dilexi justitiam, odi iniquitatem, propterea morior in exilio!*

A harangról pedig azt beszélnek, hogy csak akkor szólt, mikor egy pápa meghalt. Tudvalevőleg Olaszországban a harangokat ütik s nem kötéllel húzzák, mint nálunk, azért a hol több harang van, elragadó melodia fejlődik ki, a midőn rendes ütem szerint egymásután kougatják.

A középkorban börtönül használt ezen monumentális épület gyakran szolgált menedék-helyül a pápáknak s azért VI. Sándor pápa ma is létező fedett úttal kötötte össze a Vatikánnal.

Sajátságos fedélzetét a pápák építették IX. Bonifáciustól kezdve.

Szent Pál temploma.

Szent Pál temploma (San Paolo fuori le mura) Róma falain kívül van. Elragadó látványt nyújt. Sz. Péter temploma nagyszerűségében bámulandóbb, de szépségében Sz. Pálé elbájo-

lőbb, inkább egy pazar fényvel kiállított tündéri teremhez hasonlít. Magas hófehér falain sorban az eddigi pápák életnagyságú mellképei tűnnek előnkbe mesteri mozaik remekeiben.

Itt van azon láncz eredetije is, melylyel Sz. Pál lelánczolja tartatott, ennek óralánczhoz alkalmazott másod-, illetve hasonló példánya egy líráért hivatalosan bizonyító irással együtt kapható.

Egy setét kis kápolnában őriztetik az eredeti durva láncz, melyhez az utánzatpéldányt hozzá szokás érinteni, sokan meg is csókolják.

A szerzet ennek a láncznak jövedelméből él, mióta az olasz kormány elvette mindenöket.

A Sz. Pál apostol holttestét fedő confession közepén van. 1823-ban július 15- és 16-án e templom leégett. XII. Leo pápa azonban azonnal az építtetéshez fogott. XVI. Gergely 1840-ben felszentelé, 1854-ben IX. Pius az egész templomot elkészítteté és nagy ünnepélyességgel felszentelte. Hossza 120 m., szélessége 60, magassága 23 méter.

Szent Pál templomához egy regényes, erdős hegytorkolatban közel van a „tre fontane“ (három forrás) zárda, hol trappisták laknak.

Az udvar igen szépen gondozott kerthez

hasonlít, sok virág szedetik itt le, hogy emlékül vigyék magukkal a zarándokok. Az úgynevezett eukaliptus-fából likőrt gyártanak a trappisták s mondják, 150 fajtájut. Annyit mondhatok, hogy kitünő, egy kis üveggel a legolcsóbb 3 lira.

Francziául tudó öreg fráter bevezetett bennünket abba a kápolnába, mely Szent Pál börtöne felett épült, innen egy másikba vezetett, hol az a kő-czölöp látható, melyen Szent Pált lefejezték s közel mellette van az a három forrás, mely azon a három helyen fakadt, hol a levágott fej hármat szökkenvén, megérintette a földet, ebből ittunk, a kő-czölöpöt pedig megcsóktuk.

E helyre csak délután 3 óráig lehet bejutni, mert ekkor a mezei munkát abba hagyják a trappisták és egészen bezárkóznak. E szegény szerzetet különben munkaerővel a kormány is segíyezi, hogy Róma vidékének ez egészségtelen részét gazdaszatilag cultiválják, 100—200 gályarabot is boesát rendelkezésükre, természetesen katonai fedezet alatt s ilyenkor különös engedély mellett szabad velük a trappistáknak beszélni is.

A laterani bazilika.

Sz. Péter bazilika mellett első helyen áll a laterani bazilika, melynek története azonos a pápaság történetével. Ki ne hallotta volna hírét a laterani zsinatoknak? Itt tartattak azok 1123., 1139., 1179., 1215. és 1512-ben. Századokon át a keresztények főtemploma volt ez. Ennek palotájában laktak a pápák is. Egyházi műkincesek, ereklyék és remekekben is egyik leggazdagabb templom.

Ez első keresztény nagy templomot annak emlékére építették a keresztények, hogy Constantin császár beszüntette a keresztények üldözését; e császár, a midőn Maxentius elleni csatába indult, az égen egy keresztet látott e felirattal: „E jelben győzni fogsz!“ s valóban a kereszties zászlók alatt győzött is. Anyja Ilona császárné már nagy pártfogója volt a kereszténységnek.

Az elnevezést Laterani családtól vette, hol annak palotája létezett.

Számos pápa nagylelkűsége és áldozatkészége folytán lett ily nagyszerű e bazilika. Feje és anyja minden templomnak. (Omnium urbis

et orbis ecclesiarum mater et caput.) Földrengés és tűzvész gyakran pusztította, de mindig ékebben építettett fel. 896-ban földrengés döntötte össze, III. Sergius pápa (904—911) felépíttette; 1308-ban leégett, V. Clémens pápa felépíttette; 1360-ban ismét leégett, de IV. Orban és XI. Gergely pápák helyreállították. Előcsarnoka nagyszerű, a templomnak 5 hajója van. a középsőt 12 óriási oszlop tartja.

A főoltárnál van az a faasztal, mely Sz. Péternek oltárul szolgált, itt is csak a pápa misézhet.

Egyik ereklyéje az a medence is, mely a keresztelő kápolnában van, melynél Sylveszter pápa 324-ben Constantin császárt megkeresztelte.

Itt van Krisztus Urunk szent keresztfájának azon darabja is, melyet Ilona császárné megtalált.

1843-ban XVI-ik Gergely pápa e templom mellett levő palotát muzeummá alakította s nevérol „Museum Gregorianum Lateranense“-nek mondatik. S mindazon pogány és keresztény korbéli nevezetesb tárgyak itt helyeztettek el, melyek a Vatikánban nem fértek el. Ünne- és vasárnapot kivéve, naponta délelött 9—3 óra közt szabad a bemenet.

Pantheon.

A Pantheont, melyben jobbról Victor Emanuel, a haza atyja, — balról pedig 1520-ban 37 éves korában meghalt Raphael Sanzio, az újabkori festészet fejedelmének hamvai nyugsznak, Augustus császár Julia leányának férje Agrippa építette még Krisztus születése előtt mintegy 25 évvel. Homlokán most is olvasható: „M. Agrippa L. F. Cos. Tertium. Feat.“

Görög neve mutatja, hogy az összes pogány istenek templomául a nemzeti nagyság dicsőítésére szolgált. Nyitott előcsarnoka 16 korinthusi gigászi gránitoszlopon nyugszik. Márvány talaju, ablak nélküli templom, világosságát felülről kapja, mely fedetlen. Az egész belső kör 8 oszlopos ívboltra oszlik. Talapzata közepén süllyedő s váltakozva négyszögletes és kerek porphyr-lemezekkel rakatott ki. Hajdankorban Zeus vagy Jupiter főisten tiszteletére emelt templomok általában fedél nélküliek voltak, hogy az eget szabadon láthassák.

IV. Bonifác pápa 610-ben a Boldogságos Szűz tiszteletére (S. Maria ad Martyres) keresztény templommá szentelte. Bucsú-ünnepe Min-

denszentek napján, november 1-én tartatik meg. Az itt talált aranyak Szent Péter hamvai fölé helyezett tabernaculum díszítésére fordítottak.

Az oltár előtti állványon egy vaskos könyv van, melybe a templomot látogatók bejegyezhetik nevöket.

A római császárság korában legszebb és legdíszesebb épületek egyike volt, nagyságra nézve csak a Colosseum, Caracalla fürdői és Hadrian mauzoleuma multa felül.

San Pietro in Vincoli.

A „San Pietro in Vincoli“ templomban van Mózes óriási szobra Michel Angelótól, ezt tartják a szobrászat netovábbjának. Vetélytársa a laterani palotában levő Sophocles szobra, mely a classicai hellen-korból származik.

Mint a templom elnevezése is tanusítja, itt őriztetik az a bilincs, melylyel Szent Péter meglánczolva volt s melyet I. Leo pápa ajándékozott oda. Ennek kapható másod példánya óraláncz alakban, darabja egy lira. hitelességéről szinte hivatalos bizonyítvány adatik.

A templomot Eudoxia, Valentinian neje építtette 442-ben.

A templom csak 9—11 és délután 3—4 óra közt van nyitva, különben esengetésre is kinyitják, a templomajtó mellett lehet esengetni. Ezt azért említem fel, nehogy a zarándok kimért ideje miatt talán másodszor nem jöhetne ide s nem láthatná Szent Péter lánczát s nem vehetne másodlatot. Pedig keresztény emberre nézve igen becses emlék. Én nyíltan bevallom, hogy ezentúl más lánczot órámon nem hordozok, mint ezt, felváltva Szent Pál lánczához hasonlóval — emlékeül Rómábani létemnek. Ugy hiszem, ezt mások is megteszik.

„Trinita Dei Monti.“

Láttam a gyönyörű „Trinita Dei Monti“ templomot s az ahoz vezető 80 gigászi fehér márvány lépcsőzetet, mely a római festők és szobrászok „Modell-vására“. Ezen lépcsőn szoktak összegyülekezve, fejüket kezükre hajtva, a „dolce far niente“ igazi olasz restségével várakozni azon nők és férfiak, kik szemök tűzét, szoborszerű alakjokat, dúsgazdag hajukat, vagy festői öltözetüket elég szép és vonzónak s műtárgynak tartják a festő ecsetére és a szobrász vésőjére.

E női zárda-templomot 1495-ben építteté VIII. Károly. a francziák feldúlták, de 1816-ban XVIII. Lajos helyreállítá.

A zárdában leánynövelde van.

Nagyszerű esténkint az apácák énekét hallgatni: az Ave Maria előtt egy órával kezdik orgonakiséret mellett. Mendelssohn több darabot szerzett számukra.

Jeruzsálemi szent-kereszt templom.

Róma nyugati szélén fekszik a Santa Croce in Gerusalemme-templom, mely nevezetes emlékekben igen gazdag. Sajátságos, hogy az ehez tartozó cisterciták zárdáját is elvette az olasz kormány és kaszárnjának használja, ez erőszak ugyan nem sajátságos, de metsző sértése a vallásos kegyeletnek, mert a szent mise-áldozat alkalmával is néhány lépésre hatalmasan recseg a katonaság trombitája.

Rejtett utakon mehetünk abba a kápolnába, hol az ereklyék egy oltáron üvegszekrényekben vannak elhelyezve. — Krisztus keresztfájának mintegy fél láb hosszúságú darabja látható. Itt van egy szög, melylyel Krisztus Urunk a keresztfára szögeztetett, melynek másodlata egy

liráért kapható egy hitelesítő hivatalos irással s a keresztfán volt irás hasonló másolatával. Ezen szög másolatának több példányát hoztam magammal, melyek leginkább templomoknak lettek adományozva. Itt van továbbá egy kötél-darab is, melylyel Jézus Krisztust megkötözték. Látható végre a megtért lator keresztfájából is egy darab.

Mindezeket Szent Ilona hozta Jeruzsálemből s ezért emlékének egy külön kápolna van szentelve, mely a jeruzsálemi kálváriáról hozott földön van építve, asszonyoknak egy évben csak egyszer szabad e kápolnába belépni, és pedig márczius 20-án.

A templomot II. Lucius pápa 1144-ben alapjából újra építtette, 1743-ban pedig XIV-ik Benedictus pápa abba a karba hozta, a minőben most van.

Egyik oltár alatt nyugszik Szent Tódor vértanu, feje viaszból van, de csontjai igaziak.

Kijövetkor vettem tüzetesb vizsgálat alá a folyosó rejtélyes voltát, mely falakba vésve, vas-ajtókkal ellátva, szűk sikátornak mondható.

S. Maria maggiore.

A legszebb templomok egyike. 42 joniai oszlop tartja tetőzetét, három hajóra osztva, 132 lépés hosszú és 53 lépés széles.

Benne sok szép kápolna van, melyek többnyire pápai síremlékekkel díszítvék. Legkiválóbb V. Sixtus kápolnája.

Rómában 80 templom van Mária tiszteletére, Maria Maggiore nemcsak a legnagyobb, de legrégebbek egyike is. Liberius pápa azt álmodta volna, hogy a hol havat lát, oda templomot építsen; s ezen a helyen aug. 5-én havat látott s oda valóban templomot építtetett. Ugyanezt álmodta egy János nevű jámbor patricius is.

S. Maria degli Angeli.

Ez a templom egy karthausi kolostor mellett van. Michel Angelo egy római fürdőházból alakította át. A templom gömbölyű és roppant nagy terjedelmű. Itt nyugszik Salvator Rósa kitűnő festő, rézmetsző és hirneves gúnyíró, született a nápolyi királyságban, Ranellában 1615-ben s meghalt 1673-ban. — A kolostort szinte az állam occupálta s katonai laktanyává tette.

S. Clemente.

E templom egyesíti az ó-, közép- és újkort. Ugyanis három templom van egymás fölé építve. Mikor az újkori templomot építették, véletlenül egy jó karbeli középkori keresztény templomra akadtak szép oszlopok és mozaik-képekkel ellátottan. Ez alatt meg kriptát kerestek és egy őskorbéli Mythra pogány fánomot találtak.

Római hagyomány szerint Szent Péter után következett Szent Clemens harmadik pápa, ki a fekete tengerben martyr-halált szenvedett, e helyen lakott volna s tiszteletére építettett s róla neveztetett el e szép s megtekintésre különösen érdekes templom. A Dominikánus szerzeté.

Szent Lőrincz temploma.

Szent Lőrincz (San Lorenzo fuori le mura) templomának egyik kápolnájában nyugszik IX. Pius pápa, mostani Szentséges Atyánk előde. Vég akarata az volt, hogy egyszerű sírboltba helyezték, azonban egy társaság alakult, mely egy millió lírát, vagyis ötszázezer forintot gyűjtött s e kápolnát arany-, drágakövek- és gyöngyökből álló mozaikkal ékesítve rendkívül lát-

ványosságúvá tette. IX. Pius 1878. febr. 7-én halt meg, a holttest ide 1881. jul. 12-én hozott a Szent Péter-templom ideiglenes sírhelyéről.

Még Constantin császár építtette Szent Lőrincz vértanu emlékére. II. Pelagius pápa egészen újból építtette s utána több pápa hozzájárult. Róma 7 zarándok-templomának szinte egyike. Bucsúja aug. 10-én van.

Jezsuiták temploma.

Tény, hogy Róma nagyszerű templomaiban ájtatos líveket nem igen láttunk, hanem inkább kíváncsi idegeneket, kivéve a jezsuiták templomát, itt egész délelőtt számos ájtatoskodó van.

Deczember 31-én a hálaadó isteni tisztelet alkalmával itt jelentem meg, miután positive nem tudtam, hogy a magyar zarándokok melyik templomban gyűlnek össze.

A gyönyörűen kivilágított templom zsúfolásig tele volt. Olasz nyelven tartatott beszéd és ennek végeztével tapsvihar zúdult fel és „Bravo“, „Evviva“ kiáltások hallatszottak, mely szokatlan állapot nem kis bosszúságot idézett elő, hogy az Isten háza néhány perczig színházias jelenetté törpítették.

Gesù, a jezsuiták e főtemploma Róma egyik leggazdagabb imaháza. Farnese Sándor bibornok építteté 1568—75-ben.

A templom mellett levő nagy épület a jezsuiták növeldéje volt, jelenleg katonaság lakik benne.

Sértetlen Szűz Mária-kép.

Róma egyik bástyáján virágkoszorúk vannak elhelyezve, ennek tövében alusznak örökálmukat az 1872-iki harcban elesett ostromló királyi és a védő pápai sereg katonái. Egy kis templom is van itt s rajta sértetlenül látható Szűz Mária képe, pedig falain nem csak a puska, de ágyú-golyók romboló hatása is szemlélhető.

Eszmelánczolatnál fogva megemlítem, hogy az olasz kormány számos g a z d a g a b b szerzetes rendet beszüntetett 1872 óta, ellenben a koldusruházatú, földetlen fővel és meztelen lábakkal járó-keleket — meghagyta, s mint a trappistákat — segélyezi.

Mamertini kettős börtön.

Egyik legborzasztóbb látványa Rómának a Mamertini kettős börtön. Ez a capitolium alatti

földüreg egymás fölött a közepén lyukkal van ellátva, melyen az itt fogva voltat a capitolium termébe felhúzták vallatás- vagy ítéletkihirdetésre. A felső négyszögletes, az alsó kisebb 6 m. hosszú, 3 m. széles és 2 m. magas. Egy forrás van itt, melyről állítják, hogy Sz. Péter e forrásból keresztelte meg börtönfelügyelőjét.

Jugurtha, majd Catilina társai is itt valának fogva.

Szent Péter e börtönben fogva levén, oltár emeltetett emlékezetére. E rémületes helyet a kereszténység kegyeletes áhítattal őrzi s tartja fenn az utókor számára.

Via Appia.

Via Appián, mely a Caracalla-fürdők, a Scipiók temetkezési helye és Columbaria mellett vezet, s mintegy 3—4 óráig haladhatni, a Scipio család hajdani temetkezési helyén van egy kis templom, mely hagyomány szerint egy hitregének köszöni keletkezését, mely a következőből áll:

Sz. Péter apostol megunván Rómában a sok üldöztetést s elhagyta a várost, Via Appián azonban jönni látta az Üdvözítő Jézus Krisztust

s kérdezé: Uram, hová mégy? (Domine, quo vadis?) Erre Krisztus urunk válaszolá: Rómába megyek, hogy ismét keresztre feszítsenek, mert látom, hogy tanítványaim nem buzgólkodnak a hit terjesztésében. Ezt mondván, eltűnt. Szent Péter visszajött Rómába, hol nemsokára keresztre feszítve, kivánsága szerint fejjel lefelé, vértanui halált szenvedett.

E találkozás emlékezetére emelték később e kis templomot a fentebb említett felirással.

Ugyanitt márványba vésetten mutogatják Krisztus lábnyomának másolatát.

A Via Appiát most jobbról-balról pompás nyárilakok környezik. Egy babérerdő közepette van egy bolthajtásos épület, mely 4—5 ezer előkelő rómainak urnáit foglalja magában. Földalatti helyiségében van a Columbarium. Oldalfalaiban és közepén levő pyramis alakú építményben apró bolthajtásos üregek léteznek, a hamvvedrek eserép- vagy kőből domborművekkel és feliratokkal.

A Via Appia legvégén Cecilia Metallának hatalmas síremléke van, mely várerősségnek is beillenék.

A colosseum.

A colosseum, máskép Flavius Vespasianus amphitheatruma, a világ első épülete romjainak tetejéről letekinteni az óriási szinkör porondjára s végig nézni a fórumon, honnan a pogány templomokból megmaradt karesű oszlopok s a császárok diadalívei sötéten ötlenek a szembe, igazán meseszerű látványt nyújt.

Bemenet a colosseumban csak két lira lefizetése mellett történhetik.

Külső körmérete 1683 láb hosszú, átmérője 591 láb, rövidebb részén 508 láb, magassága 183 láb. A falazatokból búja virágok nőnek, néhol egész bokrok. 87 ezer nézőnek volt ülőhelye, mennyi fért meg benne még állva, az kiszámíthatlan.

Az emberi méészárlás, a gladiatorok küzdelme és a vadállatok kegyetlenségeit előtűntető római építészet leginpozansabb maradványának színhelyére csak leírhatlan borzadálylyal léphetni.

Átjáratok és folyosók rengeteg száma, a titokzatos földalatti csatornák bűzhődtsége, tártongó boltüregei, sűrűn rakott nagy ablakai, a vadállatok kiéheztető lakosztályainak komorsága,

idegrázó látványt nyújt. Most csak egyharmadrésze áll fenn ez építészeti csodának. Holdvilágos estén látni ezt, mesés valóságához hasonló!

Flavius Vespasianus kezdette meg építtetését ez óriási kőhalmaznak, de csak fia Titus fejezte be 80-ban. Jeruzsálemnek bevétele után, mely 70-ben aug. 10-én történt, Zsidóország teljes feldúlásával a zsidók százezreit fogságba vetve, Rómába hurczolták s ezekkel építették fel a még most is csodás épületet.

Felavatásakor 100 napig mulattatták a népet. állítólag 5 ezer vadállat és 10 ezer ember esett ekkor el. Caesar 400 oroszlánt és 40 elefántot tartott itt, Augusztus 3500 vadállatot hozatott. Olykor vízzel töltötték el és tengeri esatával mulattaták a publikumot. Probus császár nagy élő-fákat ültetett ide s ez erdőben szabad lövöldözés tartatott struczmadarakra, szarvasokra, vadkan- s egyéb állatokra.

A gladiator viadalokat s keresztény vérengzéseket Honorius császár szüntette be 405-ben. 14-ik Benedek pápa a colosseumban martyr-halált szenvedett keresztények emlékezetére ol-tárokat építtetett, azonban a mostani kormány eltávolította.

S mi ezélből emeltetett e rengeteg épület? röviden elmondom.

A római népet, mely plebsnek neveztetett, nem tudták máskép lecsillapítani, mint mulatságok adása által; fenn is maradt a közmondás: Panem et circenses! (Kenyeret és circust!) Volt eset, hogy államköltségen három millió ily henye embert láttak el élelemmel. Ily mennyiségnek mulató-helyről is kellett gondoskodni, így született meg Flavius Vespasianus agyában a colosseum létrehozatala, életében csak az első emeletig haladhattak.

Különben 4 emeletes.

Forum Romanum.

Forum Romanum alatt értjük a capitolium tövében elterülő csonka oszlopok, szétszórt oszlopfők és falmaradványok sokaságát magába ölelő tért, mely tanujele a római nyilvános élet minden nevezetesb mozzanatának. Így beszélt egykor Cicero, kinek remek beszédei, a szónoklati művek utólérhetlen alkotásai most is, itt alkottattak azon törvények, melyeket ma is bámulva tanulmányoz minden jogtudós.

A Justitia templom a törvénykezési csar-

nokkal együtt látható itt az istenek számos templomával — de csak romban, míg Vespasian hatalmas diadalíve meglehetősen tartja magát.

Az egész tér mély völgy, 7 méternyivel magasabb ugyan a Tiberis tükrehez képest, de 4 méterrel alacsonyabb a közönséges vizáradással szemben. Délről van a Basilica Julia, mely a republicanusok forumánál van, északra van a tanácsház romja.

Itt van csoportosítva a legtöbb templom, mely a pogány korból maradt fenn és időközönként alakítottatott át.

Forum Trajanum.

A Forum Trajanum sokkal kisebb terjedelmű a Forum Romanumnál, itt is esonka oszloptöredékek láthatók. A Traján-oszlop azonban igen érdekes, az ókori szobrászat legszebb műveinek egyike. 149 láb magasságú, 11 láb átmérőjű, számos márványnak oly művészi összeforrasztása, hogy maig is még utánozhatatlannak tartják, rajta gyönyörű dombor-művek szemlélhetők, különösen a dák hadjáratra emlékeztető. 2500 alak van kifaragva. Tetejét most Szent Péter apostol-fejedelem hatalmas szobra díszíti,

melyet V-dik Sixtus pápa helyezett oda. Általában mindezen régiségek fentartásáról a kereszténység gondoskodott s mint Chateaubriand mondja: a Pantheon nem léteznék, ha az apostolok tiszteletére fel nem szenteltetik, az óriási magaslatú Traján-oszlop nem állana fönn, ha Szt. Péter szobra nem koronázná!

A Traján-oszlop tetejéig 185 lépcső vezet s alapjában Traján-esászárnak arany urnában elhelyezett hamvai lennének. Külső felülete csupa relief, legtöbbszörre Dáciaiban viselt hadjáratára vonatkoznak, melyeket 101—102-ben kezdett meg és 105—106. években folytatott.

Építőjét Apollodort, ki hazánkban az Al-Dunán volt Traján-hídat, melyről „Konstantinápolyig és vissza“ című utirajzom II-ik kiadásának 29., 119. s következő lapjain bővebben leírtam, építé, Hadrian császár 129-ben csekély ok miatt kivégeztetett, ez a csekély ok annyiból állt, hogy egy tervet a császár-építész előtt ócsárolni merészkedett.

E Traján-oszlop mintájára készült a párisi Vendome-oszlop, melyről „Párisig és vissza“ című utirajzom 79-dik lapján emlékeztem meg.

Capitolium.

A régi Capitoliumból igen kevés látható, már néhány szobrot kivéve, melyeknek megtekintése méltán ajánlható. Nemkülönben a capitoliumi muzeumot is érdemes bejárni, két oldalt van elhelyezve s mindegyiknél 1—1 lira a belépti díj. Egyikben Garibaldi-szoba van, a hol minden tárgy Garibaldira emlékeztet, a család adta a muzeumnak, számos értékes tárgy is van köztük.

Alul sarcophagok és vegyes, többnyire darabra töredezett szoborművek láthatók, míg az emeleteken széles és hosszú folyosókon az újabbkori szobrászat remekei szemlélhetők. E gyűjtemény az egyesült olasz nemzet- és királynak áldozata folytán jött létre. A képtárban van Tizian Magdolnája. Itt látható Róma tervrajza is márványból Sept. Severus idejéből.

Egy kis terem előtt külön áll egy ör. Bementem és nem bántam meg, mert a női termet plasticai szépsége által a világon leg-tökéletesebben láttam eszményesítve, a világhírű „capitoliumi Venust“, mely Venus templomában a szerelem oltárán volt felállítva. Mindezt így

kell kifejeznem. mert a pogánykorról írja e pár sort tollam.

Különben a mostani capitolium nem a düledék romok tanyája. mint a forum és a caesarok palotái. hanem szabályos térrel bíró díszes lépcsők, márvány-karzat, virágok, pálmák. és díszeserjékkel gondozott emlékhely. 3 oldalán palota. egy a feljárás. középen Marc Aurel érezből készült lovag szobra van. A középső épület mögött vannak a tarpéji híres sziklák, honnan a hagyomány szerint a mélységbe vetették le a halálra ítélteket. Innen a forum Romanum, a palatini hegység, Jupiter temploma és a Colosseumra van gyönyörű kilátás.

Caracalla fürdői.

Egyik legérdekesebb ókori maradvány Caracalla császár által épített fürdők, mely nagyságra, illetőleg terjedelmességre a colosseumot is felülmúlja. 220 méter hosszú, 114 méter széles.

Négy bejárással két emeletes épület volt e fürdő-helyiség, melyben nem csupán fürdőtermek. de mulatóhelyek. sőt erdő és virágágyak is léteztek. melyben cytherások. hárfások, sőt

athlétaik gyakorlatok is mulattatták az élysovár rómaiakat.

A főépület Kr. után 216-ban készen volt, mellékhelyiségeit Alexander Severus esinosította. A VI-ik században használtattak e fürdők, azóta romhalmaz, de még láthatók:

a frigidarium (lehűtő doucho-okkal ellátott szoba),

a caldarium (izzasztó szoba),

a piscina (nagy bassain),

az elaeothesium (a hol szagos olajjal kenték be a fürdőzőket),

az apodyterium (vetköző- és öltöző-hely),

az exedra (társalgó terem).

A talapzat különféle színű márványfajok mozaik darabjaival van kirakva. A fürdőmedencék fehér márványból vannak, a vízvezető ólomcsövek most is láthatók. A termek falazatai márvány, porphyr és alabastrommal burkolvák, mennyezetük mozaik najádok- és freskókkal díszítvék.

1600 egyén vehetett benne egyszerre fürdőt. E leirhatlan fényüzéssel kiállított fürdőből vitétt Nápolyba a híres farnesi bika. Hercules és Flora.

Titus fürdői.

Nero bűneinek színtere, az úgynevezett „aranyház“, e fölé építtette Titus nagyszerű fürdőit. Caracalla fürdőinél épebbek, sok helyütt a boltozatívek is még meg vannak, oly roppant magasak, hogy csak póznákra kötözött gyertyavilágítás mellett szemlélhetők a freskók. De ezek is híven jelzik, hogy a rómaiak pazarló fényüzése nyilvános épületeknél határtalan volt.

Belépti díj egy lira, vasárnap díjtalan.

Monte Pincio és római népszokások.

Rómában a vasuti állomás Piazza dei Termini van, innen a Via Nazionale érünk, mely új palotákkal van szegélyezve, széles utczával bír, a Piazza di Venezia-nél kezdődik a régi Róma, a corso legélénkebb része, mely a Piazza Colonnára vezet bennünket, mely Rómának épen közepe és a hosszú corsót kétfelé szeli, egyik út a Monte Pinciora vezet, a hol Aurelianus dűledék fala látszik, itt ültette Licinius Lucullus a leggyönyörűbb kerteket.

A Pincio 46 méternyi magas terraszáról van **I**a legszebb kilátás Rómára, Szent Péter

templomának hatalmas kupolája, a Vaticán rengeteg palotáival, közelebb az „Angyalvár“, a Pantheon, a Capitolium tornya sat. Nevét a császárság idejében élt hatalmas család Pincier-től vette.

A sétatér nem nagy, de el van ismerve, hogy a világ legszebb sétatere. Örökzöld babérfák, pálmafák árnyékolják be a virágokat, melyek a fű között tenyésznek. A levegő folyton illatos és a márvány szökőkutakból szökellő tiszta víz ezüst csillogása szemkápráztató. Különben Walhalláját képezi e tér Olaszországnak, mert 200-nál több mellszobor díszíti, melyeket a nemzeti kegyelet állított fel hazájok minden nevezetes férfianak. A főút egyik pontján egy kettős alakú bronzszobor ragadta meg figyelmünket, mintha csak halhatatlan Petőfink szobrát láttuk volna, fedetlen fővel, kihajtott ingallérral, — pedig Cairolit volt, Garibaldi-katona, 5-en voltak testvérek s mind az öten elestek. Feltűnő szép egy óriási márványmedence is szökőkuttal. közepén Pharao leánya, amint a vízben a kis Mózeset egy kosárban megtalálja. Nem kevésbé érdekes egy óramű megtekintése, melyet víz hajt, ingája vízi liliumokat képvisel,

ezekből esorog a víz s ez adja a mozgató erőt. Az olasz arisztokracziának itt van naponta találkája. sőt maga Umberto király neje; Margit királyné is itt szokott megjelenni egyszerű kocsiján. A köralakú tér közepén este felé a katonai zenekar játszik.

A köznépet e sétatéren hiába keresnéd, van annak kedvencezbb helye a városon kívül a „Fuori le porte“ néven ismeretes Campagna-mezőtérén, a síkságon elterülő apró mulatóhelyeken, melyet a mi délibábos alföldi síkságunknak lehet tekinteni. E mezőségi népmulatságot mindenkinek ajánlom megtekintésül, mert itt látható valódi typusában az olasz nép életkörülménye, hogy mily kis összeggel mily nagyot mulat s mily kevéssel beéri.

E helyütt megemlítek néhány nemzeti eledelt :

„El bruscolinaro“! tökmagétel, két esomó egy soldoért, vagyis öt krajczár. „Vino Genzano“ bor, egy liter 6 soldó, vagyis 15 krajczár és ezzel egynapi mulatsága meg van. Kapható „Castelli Romani“ bora, literenkint 6, 7, 8 soldoért, legolesőbb bora a „Zagorolo“, melynek litere $\frac{1}{4}$ soldo. Vörös bora fauyar izű a „Velletri“,

az „Aleatico“ pedig édes. ezt meg is szerettem s legtöbbnyire ezt ittam.

Specialis olasz étel: a sárga polenta, a maccheroni al sugo, a spaghetti napoletano, az izletes risotto, a trippa, az „olivaró“ t. i. az olajfa besavanyított bogyója 10—15 szemet adva egy soldoért stb., a sült „caldarroste“ és főtt „caldallesse“ gesztenye. Van aztán ezitromos, mandolás és tökmagos viz, melyet két, az utóbbi pedig csak egy soldoért kapható. Különben a mulatság szétoztlásakor mint mindenütt, úgy itt is olesóbban kapható.

Általában az olasz étkezés nem valami ingyencszerű, sem oly természetes jó, mint a magyaroké. A levesből hiányzik a befőzet, kivéve a rizslevest, mely dúsan van parmezánal ellátva. A halat, sültet olajjal készítik, mely furesa ízt és szagot ad. Sajtós macaronijok meg lehetős. Főzeléket előszeretettel készítik, csakhogy gyarlón, zellerlevelet, vagy egyéb vastag növényzetet lepárologatva tálalják fel. Gyümölcs azonban sok van és eléggé változatos. A narancsok hazájából ki is kerülhet.

Közmondássá vált Rómára nézve: ha jó kenyeret akarsz enni, vigy magad! Mert a

zsemlye-féle sütemény keletlen tésztából készült „vakarcz“ és rizsliszt.

A borjúhus csak öszvérhus. A vaj izetlen, a tej fehér víz.

Minden utcasarkon találhatók a csizmatisztítók: Pulire Signor! kiabálással. Vendéglőkben itt nincs szokásban a csizmatisztítás.

Lakásokon a lépcsőházak általában nem világítatnak s azért az ismeretes viaszkos olasz gyufákra nagy szükség van, melyet „Ecce cerini!“ kiabálással minden lépten-nyomon kínálnak is.

Fiakker sok létezik, és nem drágák; egy órára másfél lira, a nap és eső ellen nagy esernyőt használ a kocsis, melyet az ülés közepén egy oly tartóba helyez, mint nálunk ülés szélén az ostornyélnek. Omnibus már kevés van, közvasuti pedig még kevesebb, mert a keskeny utcákon nem alkalmazhatók.

Az utcai kirakatok tarkábbnál tarkább képet nyújtanak. Eltekintve az elegans kirakatoktól, a bolt bejárata felett lógnak a szalámik, fűzér-kolbászok, félig lekoppasztott pulykák, kaesák, csirkék, ludak és számos egyéb szárnyas állat, — sőt félig nyúzott nyulak, bárányok,

itt-ott macskák is láthatók. Elképzelhető az apró bogarak ily helyeni összetorlódása.

Villa Borghese.

A Villa Borghese-kert szomszédságában van a Monte-Pincionak a majdnem egy négyszögmértföldnyi területet elfoglaló gyönyörű kert, mely szolgalmjogon kedden, esütörtökön, szombaton és vasárnap délután egy órától nyitva van a közönségnek. Ekkor a király egyszerű kettős fogatán s polgári öltözetben megjelenik ott, maga hajtja a lovakat, ellenben a királyné négyfogatú nyitott hintón szokott megjelenni: nyergesei, bakon ülő kocsisai s hátul ülő két inasának öltözetei feltűnők, t. i. vörös frakkot, fehér nadrágot, magas szárú csizmát s háromszögletes ezüstpaszományos fekete kalapot viselnek.

Beszélik, hogy Borghese herczeg egy időben a kertet elzárta a közönség elől, mert alkuban volt egy társasággal, mely néhány millió lirát ígért a kertért, hol aztán palotákat szándékoztak építeni, azonban pörre kerülvén az ügy, a római törvényszék megtiltotta a kert eladását, mert szolgálmi jogon régi időktől

fogva a kert a közönség élvezetére bocsátandó, holott mindezt szivességből tette a család s most az önként nyújtott szivesség — kötelezettséggé fajult. Adj szállást a tótnak, utóbb ki is ver a házból!

E díszkertben kápolnák, obeliszkek, szökőkútak, diadalkapuk láthatók, a lombos fasorok mellett pálmák, cyprusok, no meg virágok özöne szemlélhetők. Egy kis házacska is látható, melyről azt mondják, hogy abban a nagy Raphael lakott.

A Villa szép és gazdag gyűjteménynyel bír, noha I. Napoleon innen igen sok értékes tárgyat a Louvrebe szállított.

Az emeleten van Canovatól Borghese hercegnő szobra. A modern izlés nem csak a főalak bájain, de a nyugágy és párnázata finomságára is kiterjedett. A hercegnő I. Napoleon nővére volt.

Az itt elhelyezett képtár a nagy termekben iskolák szerint vannak rendezve. Itt van Raphael „Szent Család“-ja, Palma Vecchio „Szent Család“-ja, Tizian legkitűnőbb műve: „Az égi és földi szerelem“. Van Dyck „Krisztus a kereszten“ stb. — 1590-ben építtetett.

Palatin hegye.

A régi római császárok palotáinak romjai a Palatin hegyen még láthatók. Itt egy esinos muzeum van, melyben a caesarok palotájánál tett ásatások őrzésre méltó eredményei halmoztatnak össze. Valami különös tárgyak biz itt ninesenek. Az első ásatáskor, mely 1726-ban történt, az értékesebb tárgyak Nápolyba vitettek. De a rendszeresen és művészileg parkirozott kert gyönyörű és terjedelmes. A feliratokat gonddal ápolják.

Második rendszeres ásatást III. Napoleon eszközölte, ki 250 ezer frankért II. Ferencz királytól megvette.

Költők és történészek ide vonatkozó idézetei a táblákon olvashatók.

Legszebbek még: Tiberius palotája, Livia magánháza. A Flaviusok palotája, Commodus és Sept. Severus háza. Jupiter bazilikája sat.

Körülete 1744 méternyi.

Érdeemes a megtekintésre, ha az idő engedi.

Fontana di Trevi.

A Piazza Polit-tért diszíti e hatalmas szoborcsoportozattal bíró szökőkút. 4—5 házemelet magasságú szobrokkal, arabeszkekkel ellátott s tele vízi istenek és állatok szobraival roppant nagy kövekből álló medencze látható, középén óriási Neptun-szoborral, mindegyikből csattogva, zúgva sugárzik a tiszta forrásvíz.

Ezen fontanáról az a néphit van elterjedve, hogy aki abból iszik, az vissza vágyódik az örökvárosba s nem lesz nyugalma, míg újra vissza nem tér.

Gondolja-e, kedves olvasóm: hogy ittam belőle? Mi tagadás benne, biz én ittam.

Apropos: örökváros. Miért nevezik Rómát örökvárosnak?

Ezt az elnevezést nem a keresztények adták, már a pogány Rómát annak nevezték. Világhatalmát kívánták vele jelezni s habár el is enyészett az a nagy hatalom, emléke örök. A kereszténység ezt az egyet átvette örökül és a galilaei halászba vetett bizalma Jézus Krisztusnak, kösziklába vésetett a nemzetek milliói által, melyet híven bizonyít a lefolyt nagy

ünnepély iránti hitszeretet törhetlen érzelme a föld kerekiségén élő nemzeteknek.

A Piazza del Popolo egyike a leggyönyörűbb téreknek. Közepén két márvány oroszlán közt emelkedik magasra Augustus obeliszkje. körülötte szoboresoportozattal.

A tér egyik oldalon félkör alakú, másik felén ívezet van, mely alatt Neptun és Tritonok. Athene és víziasszonyok láthatók. E térről három szép utcába mehetni: a Ripette. Babuino és a Corsóra. Főbejárás a Pincióra is innen van.

A corso.

A mi Budapestnek a váci-útcza, az Rómának a corsója. Keskeny járdájú szűk útcza, tele fényes kirakatokkal, tolongó néparadattal. Az a különbség, hogy itt öt emeletes épület is sok látható; három-negyed séta-óráig tartó egyenes útcza.

A gazdagság és szegénység felette szembe-
szökően tapasztalható a római corsón. Fényes, drága fogatok közt ott vannak a kétkerekű kordék is. Prüszkölő ménnek mellett elhalad az öszvér, de mind csak lépve, mert elkerülni a

fogatoknak egymást nem szabad, hanem egyik felől egymásutánban haladnak előre, másik felől hasonlóan jönnek.

A fényűzést, mint mindenütt a világon, itt is a nők viszik tulajdonképen, noha a régi korban a férfiak is eléggé rabjai voltak. Irva van, hogy Hannibal a rómaiakon aratott győzelme után három véka aranygyűrűt küldött Karthagoba hadi zsákmányul. (Kr. e. 216.)

A corso specialitása közé tartozik első helyen a virágárús lányok raja, a nagyobbak oly toladóan viselik magukat, hogy a rokk zsebébe is beleteszik a csokort s aztán persze követelik az árát. Következnek az elbeszélők, kik egész pathosszal szavalnak s a nap eseményeit 10—20 centesimiért elbeszélik, nem is kell ujságot olvasni.

Karneval idején a behóczok, álarczosok s neveltséges torzalakok itt tartják tolongó átvo-lásukat.

Vesztá-szűzek temploma.

Amint Szent Pál templomához megyünk, jobbra látható egy kör alakú, alig négy öl magasságú s körül 21 gömbölyű gránit oszloppal,

három láb magasságú kőlépcsőzettel ellátott kis épület. Ez a Vesta-szüzek temploma.

Ebben a görög-római istenasszony tiszteletére emelt templomban hat veszta papnő uralgott, 30 évre szüzességet kelle fogadniok, az örökös tüzet folyton ápolták. ezek oly nagy tiszteletben tartattak, hogy kérelmökre az elítélt bűnös kegyelmet nyert.

Marcellus színháza.

Egyike a legfestőibb romoknak Marcellus monumentalis színháza. Építését Caesar kezdte meg, de Augustus fejezé be s örökbe fogadott fiának Marcellusnak adományozá. Mintegy 20 ezer egyén fért bele. Az épület három emeletes volt, az alsó dóri, középső ioni és a felső corintheta oszlopokon nyugodott. Szinpadi háttere a Tiber folyóra esett, mely elragadó szépséget nyújtott. Az 5-ik században még használatban volt, a XI-ik században várerősségül szolgált, jelenleg belsejének nagy részét az Orsini palota foglalja el, melyben tudvalevőleg világhírű műkincsek vannak elhelyezve.

Sajátságosan veszi ki magát, hogy földszinten több kovácműhely füstje egész feketévé

festi az egykor oly hatalmas épületet. A piszkos, szűk utca még profánabbá teszi.

A katakombák.

A katakombák (föld alatti sir üregek) már hatezer év előtti korból az egyptomiaknál vallási rendszerből eredőleg ismeretes, ide a népség temetkezett s ezeket Hyppogeáknak nevezték, míg a gazdagok Pyramis alá helyeztettek s ugynevezett mumiákká lettek.

Róma környékén sok van, s ki tudja, nem-e egész Róma alatt?! Eddig 42 katakombába ismeretes 7 millió serral, melyből másfél millió vértanuk tetemeit foglalja, vagy foglalta magában. Ha mindez egymás után helyeztetnék, 180 mértföldnyire terjedne. Legnevezetesebb a Szent Ágnes, Szent Sebestyén, Szent Prisilla stb. elnevezés alattiak. A római katakombák keletkezési ideje nincs meghatározva, leginkább a kereszténység keletkezésével és kínos üldözésével hozzák kapcsolatba. Én a Trappisták által gondozott katakombákat néztem meg s mondhatom, kiváló gonddal őrködnek épségbeni tartásuk felett.

A templomban mindnyájunknak egy kis

viaszgyertyát adnak a kézbe, hogy a setét ürben el ne tévedjünk. A gondos szerzetes magyarázta folyton a föld alatti oltárokat, hogy ott ki és mikor misézett. Előre mondta azonban, hogy apró csontokat ne vegyünk magunkhoz. Sok helyen már üresek a koporsó helyek, vagyis a halotti fekhelyek, néhol be vannak drótozva, sőt befalazott ürhelyeket is láttunk latin irásokkal ellátva.

Kisérteties a látvány, de egyszersmind fojtó a lég is. Kettesével szó sincs róla, hogy mehetünk volna, csak szép csendesen egymás után, mert ez a hely nem rendszeres, hanem a földben vájt ür kisebb-nagyobb magasságban s azért a földbeomlásnak igen valószínűen kitéve van.

Elég ebből ennyi. Vezetőnk iránti hálafigyelemből helyén találom megemlékezni ez egyik legszigorúbb szerzetesrendről, a trappistákról. 1664-ben Franciaországban Bouthillier alapította a la Trappei völgyben. Tagjai hallgatásra, hús-ételek és szeszes italok nélkülözésére kötelezvék. Deszkákon alusznak, maguk ássák meg sirjaikat stb.

Vizvezeték.

A régi Rómát 14 vízvezető díszítette, ez időben azokból csak 4 van meg:

az Aqua Felice (Quirinalban),

az Aqua Vergine,

Fontana de Trevi és

Aqua Paola (régábban Aqua Trojana) ez V. Pál pápa által restauráltatott 1611-ben.

Nem csak a pogány Róma, de a pápák is nagy gondot fordítottak a vízvezetésekre, hogy Róma egészséges vízzel bírjon. Az Aquaeductoknak ma is sok maradványával találkozunk még hazánkban is. Orsova és Mehádia közt jelenleg is hatalmas ily Aquaeductok láthatók. A történelem tanúsága szerint 40—50 mért-földnyi távolra eső boltozott íveken vezették be a vizet. A császárság idejében 14 ily vízvezeték volt, melyek 1852 kutat, 856 nyilvános fürdőt, 11 dísz-fürdőt és 15 szökőkutat láttak el vízzel. A pápák közül különösen sokat áldoztak erre II. Gyula, III., IV. és V-ik Pál és V-ik Sixtus.

Rómának 114 kisebb-nagyobb oly tere van, hol kő-kutak alkalmazvák művészí becsü különféle nympa alakokkal.

Diadalívek és kapuk.

Diadalív, vagy diadalkapu római találmány, mely nagy, széles és lapos alakzatú, rajta a lefolyt háborúra emlékeztető dombormetszetek, fegyverek, katonák, diadalkocsik stb. láthatók.

Legrégibb Drususé, Augusztus mostoha fiáé, ez még Krisztus előtti időből való egy átjáratú, de két hatalmas oszlopszattal bír.

Drusus diadalíve a Porta di S. Sebastiano előtt van, mely előbb Porta Appiának nevezetett, e kapun az Aurelian császár által épített falnak déli kijárója volt. A város felé néző homlokzatán igen szép domborművek láthatók, melyek Drusus Germanicusnak Germániában viselt háborúját tüntetik elő.

A kaputól jobbra egy gula alakú építmény látható fenyők és babérfák által környezve; Cestius építette Augusztus idejében az ő és családja temetkezése helyéül.

Titusé, mely a colosseum közelében van, noha itt-ott vaspántokkal erősített meg, egész épységben áll fenn. A zsidókon nyert diadal emlékére állíttatott fel.

Septimus Severusé, ki a katonai uralom

sajátképeni alapítója volt, és Constantinus diadalívei a leghiresebbek, melyek az idők viharától annyira megkimélvék, hogy a feliratok még könnyedén olvashatók.

A diadalkapuk kapcsán érdekes lesz tán a diadal-menetet, mely a legjellemzőbb intézménye volt Rómának, megismerni. Mikor ugyanis a Senatus háborut izent valamely országnak, a főpap — mondja Rene Ménárd — ünnepi kísérettel egy oszlophoz vonult, mely Bellona temploma közelében állt s egymásután a négy égtáj felé fordítván tekintetét, dárdáját azon ország irányában hajította el, melyet megtámadni készült. Csata után pedig a győztes hadvezér babérral takart levelet küldött a Senatusnak, s ez Bellona templomába gyült össze, hogy a diadal-menet felől határozzon. A triumphatort babérkoszorúval övezve, négy fehér ló vonta diadal-szekéren, s nagy pompával vitték a Capitoliumba, a hol a triumphator levette fejéről a koszorút és Jupiter fejére tette.

Mater Matuta.

Róma legrégebb épülete a Mater Matuta temploma. A Tiber örökzöld bokrai közt körös-

körül oszlopokon nyugvó kerek épület ez, melynek létrehozatala még a mythicus korba esik. Alapította Servius Tullius, később kijavította Camillus. Kr. előtt 215-ben tűzvész pusztította és ekkor egy bizottság állította helyre. E bizottság czime s neve volt: Triumviri reficiendis aedibus Fortunae et Matutae.

Közelében van a Cloaca Maxima, mely a régi Róma posványait szabályozza és levezeti a Tiberbe.

Colonna-tér.

Itt Marc-Aurel császárnak oly óriási oszlopa áll, milyen Traján Forumánál van. Erre a marcomannokra emlékeztető reliefek vannak vésvé. Tetejére fel lehet menni. Szt. Pál apostol szobra van rajta, melyet Sixtus pápa 1589-ben létesített.

Magassága 29 méter.

Este e tér igen élénk.

Villa Doria Pomphili.

A herczeg e festői szépségű és sok toronnyal ellátott villáját a Janiculus hegyen feljebb haladva érjük el. Roppant terjedelmű kert.

díszes és költséges, vízvezetése páratlan, temérdek hid tarkítja. Azt mondják, öt millió forintba került. Elhíhető.

E parkban van egy díszes márvány-emlék, melyet a herceg az itt 1849-ben elhullott francziák emlékezetére állított föl.

Palazzo della Cancellaria.

Ez az egyetlen egy palota-hely, melyet az egységes olasz kormány a pápának meghagyott, hogy benne egyházi szellemű ülések tartathassanak.

Decz. 30-án délután ennek nagytermében a római tanférfiak díszgyűlést tartottak, hogy a magyar tanférfiakat üdvözöljék. Megjelentek Battiglioni és Mertelli bibornokok, számos püspök és főpap, Róma valamennyi tanítója és a Germanicum-Hungaricum, Bohemicum és Propaganda fide hallgatói és még számosan. Priglo és Satolli főpapok elnököltek, olasz és latin üdvözlő beszédeket tartottak; jegyzők voltak: Rómából mrgr. Coreupelli, Budapestről Baracs Géza vallástanár. A magyarok részéről beszédet tartottak dr. Breznay (a tanügyi reformról Magyarországhban) és Lubrich tanár, utóbbi ma-

gyarul is beszélt. A hozott határozati javaslatok a katolikus tanügy és nevelési rendszernek XIII. Leo által kezdeményezett reformjára vonatkoznak.

E palota első lépcsőzeténél gyilkoltatott meg gr. Rossi minister 1848. nov. 15-én.

Pápai koronázás évfordulójának ünnepe.

A pápai koronázás évfordulóját mindig festői szép szertartással ülik meg.

Ő Szentsége ilyenkor hófehérbe van öltözve, csak köpenyén van aranyhimzés és a tiarán, a pápai hármaskoronán csillognak a drágakövek.

A pápai állam főtisztviselőitől környezve a sedia gestatorián (trón) viszik be a szép sixtini kápolnába, melyet Michel Angelo remek művei tettek világhírűvé, hol az egybegyülteknek osztja apostoli áldását.

XIII. Leo pápának e koronázási ünnepélye márczius 3-ára esik, mert az egyház fejévé történt megválasztatása után 1878. márczius 3-án koronáztatott pápává.

Husvétii ünnepély a pápai udvarnál.

Husvét előtt a virágvasárnapot megelőző pénteken déli órák alatt maga a pápa celebrál székes-egyházában. Az ima-zsámolyok vörös bársonnyal terítettnek be. A bibornokok negyed órával előbb érkezvén, két hosszú sorban foglalják el székeiket. Mögöttük uszályhordozók állanak, hogy uraiknak a térdelő párnákat imádkozáskor átnyujthassák.

A pápa egyszerűen, pompa nélkül jó, fehérszínű kis kerek köpenyben, mely hermelinnel, vagy hattyúval van szegélyezve. Testőrök állanak sorfalat, hogy a tömeg tolongását megakadályozzák. A pápa mellett egy főpap égő fáklyát tart s mindenütt utána viszi. Midőn imáját elvégezte, áldást oszt és távozik.

Ez a legegyszerűbb isteni tisztelet, melyet a pápa maga végez.

A szentelt bárka kiosztása — virágvasárnapján, — szemkápráztató szertartásokkal tartatik meg. Nők számára ilyenkor a templom kereszthajójában nagy néző állványokat emelnek. A pápa trónszéke a templom háttérében állíttatik fel, két felől a bibornokok székei, ezek

mögött emelvények alkalmaztatnak a római főnemesek és a diplomácia tagjai számára. Mind ezen fadiszítmény violaszin takaróval és egyéb díszítménynyel vonatik be. A látvány valóban tündéri!

Nagyesütörtökön a pápa maga viszi a nagypéntekre való szent ostyát a paulini kápolnában tartandó megáldásra. Ilyenkor a keresztet egy püspök viszi előtte, kit schweitzzi alabárdosok vesznek körül. A pápa maga mennyezet alatt halad és egy szolga arannyal díszített fehér ernyőt tart feje fölött.

Husvét vasárnapján és kivételes nagy alkalmakkor a pápa a sedia gestatorián vonul be Szt. Péter templomába, díszbe öltözött szolgák pávatollakból készült hosszú nyelű nagy legyezőkkel kísérik s azokat tartják a feje fölött. A pápa arany himzetű fehér öltözékben van, s valóban magasztos látvány, midőn ég felé terjesztve ki karjait, áldást könyörög le az ég urától.

A hordozható trónszékről az oltár elé megy s a hét legfiatalabb bibornok-diakonust megöleli, Krisztus és tanítványainak a feltámadás utáni első találkozás emlékére.

Pápai testőrök.

A schweitzzi gárdisták XIV-dik századbeli mintájú egyenruhája hosszában összevarrott fekete, vörös és sárga csikok vegyületéből áll, hasonló a nadrág is, harisnyájok fehér, magas sarkú czipők, bodros nyakfodor és alabárd egészítik ki az öltözetet. Pánczélt viselnek, sisakjokról pedig nagy vörös bojt függ alá.

Derék, szálas és udvarias emberek.

Az „ungherese“ szó hallatára a legnagyobb előzékenységet tanúsítottak és azonnal kalauzoltak bennünket. Majdnem mind ért németül is, sőt több nyelvet is beszélnek.

Ez idő szerint 300 palotaőr van (guardia palatine.) Pápai csendőr 60 van.

Alkalmat veszünk itt megemlíteni, hogy az elfogadó terembe mi módon történik a pápa bevonulása.

Elöl daliás termetű nemes ifjak testőrsége kivont karddal lépkednek, fejükön vert ezüsből készült hegyes tetejű sisak, testüket világos kék, aranyal áttört selyem s ezüsttel kivarrott ruha fűdi. Ezek után bordó színű ruhában egy komornyik jó, karján a piros bársony lábvánkost

hozva. Ekkor négy kamarás biborban öltözve jő s katonai tisztelgés után a testőrök térdre borulnak, velök a trónteremben levők mind, e perczben lép át a küszöbön hófehér selyemruhában Ő Szentsége, áldólag terjesztve ki jobb-ját, s mindenki keresztet vet magára. Mellette két kamarás van s ezeket bibornokok követik. a menetet egy csapat testőrség zárja be.

A pápa odahaza.

A közép Itáliát dúló forradalmak idejében Crispi képviselőnek, jelenlegi olasz külügyminiszternek dolga akadt Perugiában, hol akkor a jelenlegi pápa bibornok-érsek volt. Hamar megkedvelték egymást. Egy alkalommal a bibornok-érsek tréfásan megjegyzé: szép pályát fog elérni, az olasz király első minisztere is lesz.

— Meglehet, felelt szerényen Crispi, de akkor eminenciád pápa lesz.

S úgy történt.

*

A pápa, mint ifju pap 1832-ben a nemes ifjak akademiájába lépett, hogy a pápai kormány alatt diplomáciai pályára is léphessen. Itt 1835-ben 60 aranyas pályadíjat nyert egy dol-

gozatával, vetélytársa ir származású, Hirby Tóbiás jelenlegi efezusi érsek volt. Megválasztatásakor hódolattal járult a pápához és elmondá, hogy a pályamű birtokában van; a pápa ennek igen megörült s kinyomatni rendelte.

A pápa közelében sokat tartózkodó gróf leírja egy római folyóiratban, hogy minő a pápa odahaza.

A pápa — úgymond — visszavonultan él, mert nem szereti a zajt, a nyilvánosságot és mert teendői annyira igénybe veszik, hogy a látogatók számára csak kevés ideje akad.

Van is e miatt sok elégedetlenség a maestro di camera, monsignor della Volpe ellen. De ő sem segíthet a látogatók baján. XIII. Leo pápának nincs vesztegetni való ideje, pedig elvesztegetett időnek tekinti, ha erkölesi elégtételt kell adnia a buzgó katolikusoknak, a kik a föld legfélreesőbb zúgaiból csak azért jönnek Rómába, hogy az egyház fejét színről-színre láthassák. Az állásával járó nehéz kötelességekben nem ismeri fel a kellő határt. Nem hiszi el, hogy látogatói beérik azzal, ha láthatják, megkapják az áldását. — Ugy vélekedik, hogy ha már kihallgatást ad 20—30 egyénnek, mind-

egyikkel külön-külön kell foglalkoznia. Minden látogatóhoz kérdéseket intéz, tanácsokat ad neki és ez nagyon kifárasztja, sok drága idejét veszi igénybe.

Ezért aztán csak hosszas rábeszélés után szánja rá magát, hogy odaüljön a trónterembe, két testőr közé és meghallgassa a véletlenül hozzá bocsátott egyének neveit és magánügyeit. Olykor öreg falusi plébánosok jönnek, a kik térdre borúlnak és azt se tudják, hová legyenek a nagy kitüntetés miatt, melyben a pápa őket részesítette. Azt hiszik, hogy a pápa őket egyéni érdemeikért fogadja: indiszkrét kérdéseket engednek meg maguknak, érdektelen privátügyeket mesélnek el és a partecipante csak nagy nehezen tudja a pápát tőlük megszabadítani. Azután jönnek a német, amerikai, irlandi, spanyol stb. apácák, a kik a pogányok közé mennek. Arcukat elrejtve, megáldandó tárgyakkal megterhelt kezekkel, reszketve, térden csúszva közelednek a pápához, végnélküli hajlongások közepette. És mikor a pápa ráteszi kezét egy fiatal apáca fejére és latin, francia vagy olasz nyelven kérdéseket intéz hozzá, az nem tud felelni; valahogy megtanult ugyan egy pár olasz

szót, de a nagy izgalomban elfelejt mindent. Próbál ugyan beszélni, de hiába. Az áldás jól esik lelkének, de holta napjáig bánkódni fog azon, hogy a pápa bátorító szavait nem értette meg.

Utánuk egy tudós jön, a ki megragadja az alkalmat és a pápának át ad egy vaskos munkát. A könyv fehér pergamenes drága díszkötésben van és a szent atya köszönettel fogadja el. Arra, hogy bele pillanthasson, természetesen nincs ideje. De a tudós megelégedetten távozik és barátainak otthon nagy büszkén beszéli el, hogy a legtudósabb uralkodó milyen kitüntetésekkel halmozta el a könyvet.

És ez így megy tovább két-három órán át, úgy, hogy a pápa teljesen kimerül és az utolsó látogatókkal már igen szórakozottan társalog.

A pápa orvosa, dr. Ceccarelli, a legfélték-
kebb ember a világon; szörnyen félti a szent atyát a legkisebb léghúzamtól és száz meg száz szabályt diktál, melyeket az egyik partecipante nagy gonddal tartat meg; a pápa sokszor megsokalja és pikáns tréfákkal tiltakozik a túlságos megrendszabályozás ellen, de azért mégis engedelmeskedik az orvos utasításainak.

A nemesi gárda iránt a pápa melegen

érdeklődik és nagy gyönyörűséggel nézi a daliás ifjakat. Mikor a kertben sétál, mindig ilyen gárdistákkal kísérteti magát, a kiktől rendszeren sorra kérdezi a szolgálaton levő testőrök neveit. Ha visszajön a lakosztályába, az ott várakozó testőroket nevükön szólítja; gyakran beszélget velük és ismeri mindegyiknek szokásait. A vadászokkal vadásatról, a fölbirtokosokkal a mezei gazdaságról beszél, azokkal pedig, kik a hirlapokba írnak, politikáról és irodalomról.

A pápa sokszor tudakozódik a felől, hogy egyes tetteit mikép itélik meg az emberek. Mikor nemrég azzal a kérdéssel foglalkozott a világ, hogy ki lesz az új államtitkár, a pápa az egyik testőrtől kérdezte, mit beszélnek az emberek. A testőr elmondta, hogy legsűrűbben emlegetik monsignore Rampollát. — Mi alapon? kérde a pápa, a kit bosszantott ez az indiskré-czió. A testőr nem tudott mit felelni, de az eredmény bebizonyította, hogy jól volt értesülve.

Nagy gondot fordít a pápa kertjére és Snr Cesare-nek, a főkertésznek, nincs valami kényelmes állása. A madarakat is kedveli. Könyvtárában szép madár-kalit van; a kertben sokszor keresi fel a hófehér galambokat, a pávákat,

fácánokat, papagályokat. Ezelőtt egy gyönyörű szarvast tartott a pápa, melyet szelid, békés természete miatt nagyon szeretett. De az állat egyszerre csak megváltozott, vad, féktelen természetű lett. Azt tették ugyanis vele, hogy társnőt adtak melléje szórakoztatóul, de a választás nem volt szerencsés; egy vézna, kis termetű nőtényt tudtak csak neki találni és ezzel a nemes állat nem volt megelégedve; sőt lovagiatlan is lett és a rút kis társnőt sokszor csúful összerugdosta. A pápa, mikor jelentést tették neki a szarvas lovagiatlan magaviseletéről, fölkereste a bűnöst azzal a szándékkal, hogy megbünteti. De mikor meglátta a gyönyörű állatot, mellette pedig a rúttsága tudatában alázatosan meghunyászkodó nőtényt, mást gondolt. „Mily csúf kis állat!“ kiáltott fel. „Csak nem lehet kívánni attól a nemes vadtól, hogy megbarátkozzék vele!“ A szarvasnak ekkor megboesátották a lovagiatlanságát. De egy hónappal később még többet engedett meg magának, az őrt, ki neki eledelét hozta, úgy lökte fel, hogy a szerencsétlen ember belehalt. Akkor azután a bösz állatot példásan megbüntették, nyárson sülve szolgálták fel a testőröknek.

A pápa rendszeren egy óraker eszik. Az egyszerű ebéd levesből, peccenyéből és csemegéből áll. A pápa süteményeket vagy sajtot soha sem eszik, és mindenféle főtt hústól valóssággal irtózik. Evés közben megiszik egy vagy két pohár bordeaux-t — az egyedüli bor, melyet szeret — és, mivel a vatikáni etikett megkivánja, hogy a szuverén pontifex egyedül egyék, ujságolvasással üzi el unalmát. Ha a pápa valami fejedelmet, vagy más kiváló személyiséget különösen meg akar tisztelni, meghívja őt kávéból és fehér kenyérből álló reggelijéhez. De a vendég még ilyenkor sem ül egy asztalnál a pápával, hanem bármily magasrangú legyen is, egy külön kis asztalon terítenek neki. Evés után a pápa rendszeren egy órácskát alszik s azután, ha az idő szép, sétát tesz a vatikán tágas kertjében. Ilyenkor kamarása és a pápai testőrség szolgálatttevő tisztje kísérik a szent atyát. Sétája után a pápa kihallgatásokat ad, vagy titkárjával értekezik és hat óraker egy tányér levest eszik és egy pohár bordeaux-it iszik. Nyolcz órától tizig ismét fogad. Tiz óraker elmond egy rózsafűzért, és egy fél órára rá vacsorázik. 11 óraker visszavonul lakosztályaiba, s ilyenkor, hogy

álmatlanságát legyőzze, latin és olasz verseket ír egész addig, míg el nem álmosodik.

A pápa keveset beszél, még akkor is, ha könyvtári termében vagy Rafael loggiáiban cerclét tart. Saját szavai, melyeket életezélul tűzött maga elé és melyekhez mindig szigorúan ragaszkodik, így hangzanak: „A félelem, hogy rosszul fejezem ki magam és hogy félreérthetnének, mindig arra indított, hogy minden szavamat, mielőtt kiejtem, elmémben mérlegre tegyem.“

A pápa mértékletességét találóan jellemzi a következő adoma: Midőn pápasága első napján észrevette, hogy egy fogással több ételt hoztak az asztalra, mint máskor, megkérdezte: „Ki rendelte ezt?“ Komornyikja válaszolta: „Bocsásson meg szentséged, de azt gondoltam, hogy miután eminenciád pápává lett, egy fogással több . . .“ A pápa félbeszakította: „Hát azt hiszi, hogy ma, mert pápa lettem, más gyomrom van, mint tegnap, mikor még bibornok voltam?“ S valamivel szigorúbban hozzátette: „Ragaszkodom hozzá, hogy életmódomban semmi változás ne történjék.“ Különben a pápa szabályos életmódja mintaszerűnek tekinthető. Kora ifjúságától gyöngélkedő lévén, életrendében már egészsége

érdekében nagy szigort kellett követnie. Midőn pápává lett, általánosan azt hitték, hogy nem sokáig lesz e méltóság viselője. Ő maga is úgy vélekedett s midőn mértéket vettek neki az új pontifikális öltönyökhöz, fájdalmasan mosolyogva így szólt: „Siessen máj'sztram, mert nem hiszem, hogy még sok időm van e pompás öltönyök viselésére.“ Ez óta tiz év elmult és a pápa rendszeres életmódja következtében jobban érzi magát, mint valaha. A pápa lakása rendkívül egyszerű. Csak három szoba áll rendelkezésére, melyek a Vatikán első emeletén vannak és a Péter-térre nyújtanak kilátást. Ebédlő nincs a pápai lakásban. A szent atya egy kis asztalkán, hol az egyik, hol a másik szobában hordatja fel ebédjét. Konyhapénze 250 frank. Szabad óráit előszeretettel tölti a Vatikán kertjeiben. Egy napon, kevéssel rá, hogy pápává lett, egy ily kerti sétája közben észrevett egy hervadó repkényt. Elhivatta Cesarét, a kertészt s megmutatta neki a növényt. „Meghal“, vélekedék Cesare. „Miért?“ — „Mert a föld nem való neki, szent atyám.“ „Tévedsz fiam“, viszonzá XIII. Leo s felvilágosította a mesterségében megöszült kertészt, hogyan kell a repkénnyel helyesen bánni.

Ez a Cesare érdekes egy alak. Valahányszor megpillantja a kertben sétáló pápát, virágcsokorral siet eléje, melyet a pápa, a míg lakásáig ér, kezében tart. Ha azonban a pápa, kísérelőivel sétálva, beszéd közben leszakít egy virágot, Cesare panaszkodva ily szavakba szokott kitörni: „Tessék, már megint elpusztítja egész kertemet!”

A pápai iroda.

A „Pesti Hirlap“ 1888. évi január 11-iki számában következő igen érdekes közlemény volt olvasható: Az 50 éves áldozársága jubileumát most megült pápa elévülhetlen érdemei közt nem hiába sorozzák első helyre azt a felvilágosult érzéket, melylyel a tudományosság iránt viseltetik. Ennek köszönhető, hogy újabb időben a vatikáni levéltár is hozzáférhetővé lett a tudományos kutatás-előtt; az a levéltár, mely a pápaság századokon át fennállott világhatalmi állása s az ennek következtében közte s a világi hatalmak közt kifejlett kölcsönös élénk érintkezési viszony kapcsán a világ legjelentékenyebb okmánygyűjteményévé emelkedett, s a világ egyetemes történetét mintegy megjegecedve tünteti fel. Az emberi tudásnak e sokáig féltve

rejtett csarnokait, melyeknek vasrácsa felett tiltólag állott írva. hogy: „Minden hivatlan, ki ide merészel lépni, legyen kiátkozva!” — csak XIII. Leo nyitotta meg az emberiség közjavanak s erre mutat az ajtaja felett alkalmazott nagy betűs fölirat:

Leo tertius decimus
pontifex maximus
historiae studiis consulens
tabularia arcana reclusit.

1880.

(XIII. Leo pápa nyitotta meg a történetnyomozás érdekében a levéltár titkait 1880-ban.)

A vatikán kincseit legelőször Ausztria-Magyarország és Franciaország igyekezte kiaknázni. Mindkét állam részéről egy bizottság dolgozik ott hazája történetének gazdag forrásaiból s ő felsége az osztrák-magyar bizottságot magánpénztárából évi 5000 frttal segíyezi. Ily körülmények közt tanulságos lehet tudni, miként jöttek létre s miféle hivatalos processzuson mentek keresztül azok az okiratok, melyek ma a mult történetének oly megbecsülhetetlen forrásai.

Mint III. Ince és utódai leveleiből kitűnik,

a pápai iroda élén mindenkor egy kanczellár vagy alkanczellár állott, kinek több jegyző volt alája rendelve. A kanczellár mindig valamely bibornok volt s az alkanczellár is magas praelaturát viselt, sőt a jegyzők is mind magas egyházi méltóságok voltak, olykor a pápai káplán ezimet viselték s bibornoki méltóságra is emelkedhettek. Ezek képezték együtt a főhivatalnokok csoportját s alattok állott az egész irnoki személyzet (scriptores), kik között minden képességeiknek megfelelően volt kiosztva. A kanczellár vagy alkanczellár egy 1355-diki számadás szerint két hónapra 194 forint, 9 solidi, 9 denár fizetést huzott.

A pápai iroda okmánytárát a világ minden részébe kiküldött és befolyt levelek képezték s az iroda feladata volt azokkal szabályszerűleg járni el. Ehhez képest a felhalmozott iratokat legelsőbb is eredetiekre és másolatokra osztották be, mert az elküldött iratokat is elindítás előtt vagy nagy másolatkönyvekbe vezették be, vagy pedig fogalmazványban őrizték meg, úgy, hogy a kölesönös levelezés lánczolata teljesen befejezett s csak ott mutat hézagokat, a hol erőszakos politikai vagy más események léptek közbe,

vagy a hol már túlhalmozottság és térszűke következtében kiselejtezést kellett megejteni, mert ha minden iratot meg akartak volna őrizni, erre a vatikán 11 ezer szobája sem volna ma elegendő. Épen azért kevésbé érdekes iratokat meg kellett semmisíteni, vagy részben pergameneknél, a rajtok levő irás lemosása után új íróanyagul használni fel.

De azért a XIV. századtól kezdve minden beérkezett irat nagy nyilvántartási naplókba lett bevezetve. Ezek a naplók különösen a supplikákat tartalmazzák, melyek naponta nagy tömegekben érkeztek be a világ minden részéből a pápai kuriához. E kérvényeket nem szó szerint vezették be, hanem a következő gyakorlat volt érvényben: A pápa elé soha sem terjesztették be az eredeti kérvényt, hanem kivonatot készítettek belőle, a melyről a pápa referáltatott magának s esetleg aláírta: „Fiat“-ját. Csak a mikor ez által egy okmány a pápai végzés jellegét nyerte, akkor vezették be a kérvényi naplóba. Elutasított kérvényeket nem vettek tovább figyelembe s vagy megsemmisítették, vagy pedig a kérvényezőnek vissza adták.

Érdekes betekintést engednek ezek a kér-

vényi naplók a pápai udvar eljárásába, a tisztségek osztogatása körül s a pápai udvar és Európa nemzetei közt fennállott viszonyba. Megtudjuk belőlük, hogy a pápákat különösen Angliából, Francia- és Spanyolországból árasztották el kérő levelekkel, s hogy a pápa közvetlen környezetete minő arányban vette igénybe az egyházfő kegyeit. Szolgáljon példa gyanánt erre, hogy a naplók szerint egyházi beneficiumokat nyert a többek közt egyszer a pápai borbély fivére, más alkalommal a pápai szakács egy rokona. Bár a kérvényi naplók csak VI. Kelemenről V. Orbánig terjednek, ez idő alatt is tekintélyes számú kötetre növekedtek.

Más volt az eljárás azokat az okmányokat illetőleg, melyek a pápai irodából lettek kibocsátva. Mielőtt rendeltetési helyökre indították volna, előbb ezekről is másolatokat vettek. E másolatkönyvek I. Gergelyig nyúlnak vissza. Az ezekbe bevezetett pápai okiratokat az irodában az eredeti példány hátán egy nagy R-rel (Registrandum, vagy Receptum) jelölték. Ily okiratok szerkesztésére vagy a mintakönyveket, vagy más hasonló okmányokat használtak. Tudniillik minden képzelhető ügyíratra kész formulák áll-

tak rendelkezésre, melyeket a főnökség utasítása szerint alkalmaztak a különös esetekhez. Itt is különbséget tettek oly ügyiratok közt, melyeket a kanczellár saját felelősségére kibocsátott, s olyanok közt, melyeknek tartalmát határozathozatal végett a pápa előtt kellett előbb felolvasni. Ez utóbbiakat, mint fontosabbakat, az úgynevezett abbreviatorok készítették el, kikhez csatlakoztak még a pápai levelek korrektorai, míg a többi scriptorok a grossatorok közül kerültek ki, kik a nevüket a letisztázott okmány szövegezésében bizonyos szavaknál előforduló nagyobb és szebb kezdőbetűktől vették, a miért aztán a levelek letisztázását is „ingrossálni“ szóval jelezték.

A grossatorok ügyességének két irányban kellett kimutatnia magát; először gyakorlott írónak kellett lenniök, másodszer sok titkos irodai fogást kellett alkalmazni tudniok az okmányok tisztázásában, hogy a hamisításokat rögtön felismerhetőkké tegyék. E célra egész rendszerük volt mindenféle apró szabályokból: egy gyöngye vonás valamely meghatározott betűn, egy pont helyzete egy szó felett, bizonyos szavak megrövidítése, bizonyos kezdőbetűk iránya, fekvése és rajzolása, a pápa nevének írása, a pápai

peesétben levő Szent Péter fej sugárkoszorújában a pontok száma: mindez és még sok egyéb titkos szabályoknak voltak alávetve, s a beavatlanok előtt ismeretlenek voltak, míg a grosator előtt első tekintetre támpontokat nyújtottak egy okmány valódi vagy hamisított voltának felismerésére.

Mihelyt egy okmányt letisztáztak és kijavítottak, a bullator ellátta a bullával, mely egy a pergamenen keresztül húzott selyem zsinórra erősített ólomdarabból állott, a mit aztán lelapítva, beléje verték kalapács segélyével a bélyegzőt. Évszázadokon át ez az eljárás maradt a hitelesítés egyedüli módja; aláírás csak a pápai szabadalomleveleken található és pedig egy sajátságos kerék formájában, melynek közepén egy görög kereszt és a pápa, valamint Szent Péter és Szent Pál nevei állottak, míg a kereket képező két koncentrikus körbe a pápai jelmondatok jöttek. A görög kereszt felett még egy másik kis kereszt van rajzolva, a mely a pápa meghatalmazottjaitól eredve, a tulajdonképeni aláírást hitelesítette. Utoljára jött a dátum.

Csak ezen kezelési formák után jöttek vissza a pápai levelek a regisztrátorokhoz, hogy ezek

azután az említett másolatkönyvbe bevezessék. A regisztrátorok a pápai ügykezelés legalsó elemeit tették ki, munkájuk csak egyszerű másolatra szorítkozott. Nem is kívántak egyebet tőlök, mint hogy latinul értsenek, és olvashatóan tudjanak másolni. De ez osztályból kerültek ki később a magasabb irodai tisztek képzettségükhöz mérten.

Különös érdekre tarthatnak számot az egyes okiratokért fizetett taksák s a XIV-ik század közepe óta minden levél felett, mely a másolatkönyvbe beiktattatott, ott áll egy szám, mely a taksát mutatja s a hol e szám hiányzik, helyette vagy egy „g“ betű áll (gratis, ingyen), vagy hozzá még „pro Deo“ (Isten nevében) és „sine taxa“ (taksa nélkül). A taksaszámok mindig sajátságos formában vannak kimutatva, úgy, hogy előbb még különös számítással kell kiszámítani, mely szám értetik a bejegyzett szám vagy jelsor által. A 100 például a következő jeggyel fordul elő: $\overline{\overline{XXXXX}}$

$\overline{\overline{XXXXX}}$

azaz 2-szer 5-ször 10. Az 54 így van jejelve:

$\overline{\overline{V}}$	$\overline{\overline{V}}$	$\overline{\overline{V}}$
X	X	X

azaz 3-szor $10+5+3$. A 12-es szám így: $\overline{\overline{X}}$,
azaz $10+2$ és így tovább.

Az eredeti másolatkönyvek jó erős papirból készültek, XXII-ik János óta azonban hasonlótartalmú könyvek pergamenből is voltak, úgy, hogy föltehető, mikép a másolatok másodszer is be lettek iktatva, még pedig a pergamenkönyvekbe. Mindkét könyv négy ívnyi lapokból állott, lazán fűzve, melyeket csak az év végén állítottak össze teljes kötetté, mint ez Münch, Keltenbrunner és Pflugh-Harting e tárgyú újabb vizsgálataiból kitetszik.

A vaticani kiállítás.

Vessünk futó pillanatot a vaticani kiállításra is, mely azonban tulajdonkép nem tartoznék könyvünk keretébe, de bizonyára számos magyar olvasó szívesen veszi, mert mindezen ritkaságok, drágaságok s ezek sokasága a szent-séges Atya iránti világra szóló tiszteletet, hódolatot jelez, és egyike a világ legnagyobbszerűbb és legérdekesebb gyűjteményeinek.

A résztvétel minden várakozást felül múlt, elannyira, hogy az ennek szánt épületet tetemesen megnagyobbítani kellett.

A kiállítás országok szerint van osztályozva. Az osztrák-magyar állam uralkodója, a mi királyunk ajándéka: a legdrágább nemes kövekkel kirakott rendkívül művészi készítményű kereszt. Erzsébet királynénké: arany misemondó ruha, a főhercegek és főhercegnőké: a 15-ik századból való ereklyetartó.

A német császáré egy püspöksüveg, brillanttal, rubint-, smaragd és zefirrel gazdagon ékítve.

A francia főváros: Páris, illetve a párisi püspökség tiarát ajándékozott, mely Froment Maurice remekműve, s érette az első rangú művész semmi díjat sem fogadott el. Állítják, hogy Ő szentsége a jubileumi mise után meghatottan szólt volna környezetéhez: A mint a Sz. Péter templom oltárán balra a német császár által küldött püspöksüveget, jobbról a francia főváros által ajándékozott tiarát és előttem az osztrák-magyar állam uralkodójának keresztjét láttam, arra gondoltam: vajjon nem előképe-e ez a három hatalom egymáshoz való közeledésének; áldást kértem Istentől e három nagy nemzetre, melyeknek egyetértése legbiztosabb záloga lenne a világbékének.

Franciaországnak 86 püspöksége van s mindannyi a legkülönbélebb s legértékesebb ajándékkal kedveskedett.

A francia köztársaság elnöke két nagy díszkehelyt, a Napoleonokat kivéve, valamennyi trónkövetelő francia herceg küldött ajándékot.

A német császárné, mint a mi királynénk, arannyal dúsan kivert misemondó ruhát küldött.

A spanyol regens-királynő gyönyörű gyémánt-gyűrűt ajándékozott, melyet a pápa a jubileumi mise alkalmával ujján viselt s ezzel osztotta áldását a hívők ezreire.

A török zultán hasonlóan egy pompás gyűrűt küldött.

Anglia királynője arany kannát és arany táleztát nyújtatott át, melyet a pápa a jubilaris szentmisekor használt először.

A szász király gyönyörű kötésű bibliát, a királyné pedig 50 ezer arany frankkal töltött szentelt víztartót küldött.

A lengyel clerus nagyértékű szenteltvize-tartóval nyilvánította hódolatát.

A magyar arisztokratia 15-ik századbéli arany kehelyt nyújtott át.

Genf városa gyémántokkal kirakott időmérőt,

Neuchatel XIII. Leo czimerével ellátott óráát, a szezillai nők pedig 580 db. gyémánttal ékesített bokrétát, egy belga társaság 100 ezer rózsakoszorút, a szerb királyné értékes lábtakarót küldöttek.

Indiából, Japán és Chinából a keleti művészet minden remeke képviselve van: Japán képletes festményekkel borított szobrot, India katolikusai művészi készítményű elefántesont keresztet, Peru gyémánt rózsát, az antiochiai patriarcha a szíriai püspökökkel pompás tiarát, a shangaiak selyemre himzett és értékes szekrénybe zárt feliratot, Granada mór bútordarabot, a szmirnaiak nagyszerű szőnyeget, a braziliai császár gyémánt keresztet, a császárné pedig arany-, ezüst- és gyöngyökkel kirakott szentelt viztartót, Ecnador köztársaság drága kövekkel ékesített kristály-szekrényt, melyben vértanui halállal kimult elnökük, Garcia Morena eredeti levelei vannak elhelyezve. A venezuelai püspök 70 láda jubileumi ajándékot vitt, melynek értéke 500,000 frank.

Marchand kanadai képviselő Észak-Amerika vörösbőrű fiainak ajándékát és üdvözlő iratát is át adta a pápának. Ez iratban, mely a kocsa-

indusok nyelvén van szerkesztve, elmondatik, hogy a nagy folyó (Missouri) mellett és a sötét erdőkben lakó vörösbőrűek hallották az ő jó fekete kabátjuktól. (pap) hogy a katolikus egyház feje legközelebb jubileumát ünnepli. Sietnek tehát őt biztosítani hódolatukról s kérik, imádkozzék értük is a jó atyjához, hogy őket, a vörösbőrűeket is bebocsássa a nagy és szép kertbe (paradiesom), hol a fehér arczuak (európaiak) is ülnek nejeikkel és gyermekeikkel. Végül áldását kérik.

Szembetűnő egy gazdagon diszített ezüst ruhatartó, melyet a pápai komornokok ajándékoztak Uruknak.

Ez évi február közepeig 800 püspöki gyűrű, 30 ezer stola, 9000 kehely, 15 ezer casula, 110.009 pectorale és 40 ezer karing érkezett be. Legszebbnek tartják a bigotai hölgyek (Columbia) casuláját, mely ezüst brokátból készült s a melyet 340 darab gyémánt, 800 smaragd és 14.800 igaz gyöngy diszít.

Egyházi és világi tárgyak roppant gazdag gyűjteménye ez.

Ő Szentsége kijelenté, hogy mindezen tárgyakat nem tekinti tulajdonául, hanem az

egyházának s azon lesz, hogy a világ legszegényebb templomaiban osztassék szét.

A kiállítás január 6-án nyitott meg az e czélra emelt fogadási pavillonban.

A terem közepe négyszöget képezett, melynek egyik oldalát a piros bársonnyal és arany himzésekkal diszített pápai trón foglalta el. A négyszög többi oldalai a bíbornokoknak, püspököknek, arisztokracziának és a diplomáciai testület tagjainak tartattak fenn.

A megnyitásnál körülbelül ezer személy volt jelen, ezek között háromszáz püspök a világ minden részéből, így a párisi, a prágai, a kalocsai érsek, a genfi püspök, számos főpap Spanyolországból, Belgiumból, és Olaszországból. A teremben a szolgálatot a svájci és a palotai testőrség teljesítette.

A kiállítás sokkal fényesebb, mint annak idején a IX. Pius pápa jubileuma alkalmával rendezett kiállítás volt. A kiállítási helyiségek telvék meghívott vendégekkel, kiknek azonban a fogadási terembe való belépés, hol a megnyitási szertartás lefolyt, nem engedtetett meg. A toscanai nagyhercegnő a pápai trón bal oldalán foglalt helyet.

Fél 1 órakor Ő Szentsége a bibornokok és udvara kíséretében gyalog lépett a terembe, mire a „Tu es Petrus“ című kardal eléneklése vette kezdetét, mely alatt a pápa, ki fehér ornátusban, mellén nagy gyémántkeresztel jelent meg, Orsini és Colonna hercege trónállókkal láthatólag megelégedetten beszélgetett. Az ének befejezése után Schiaffino bibornok lépett elő és a következő beszédet intézte a pápához: A Vatikán és Róma, az egyház, a nagy és hallhatatlan emlékek városa a legnagyobb dicsőség fényes napjaiban sem voltak tanui oly látványosságnak, mely hasonló lett volna ahhoz, mely szemeink előtt lejátszódik. Nem részletes diadalokról van szó, a katolikus világ az, mely lábai előtt jelenik meg ajándékaival és ragaszkodásának számos jeleivel, hogy Szentségednek tiszteletét bizonyítsa, és hogy önnek megmondja, hogy ha egyházi kormányzatának két évtődében igen nehéz idők közepette e nagy hivatást méltósággal viselte és az egyháznak, valamint a társadalomnak összehasonlíthatlan szolgálatokat tett, úgy jótéteményei nem feledékeny és hálátlan szivekre találtak.

Az ön diadalához közelben vagy távolban

mit sem lehet hasonlítani; oly diadal ez, mely nem a hatalom által készítettett elő, mely senkitől könnyet vagy sóhaját nem facsart ki, melyben fiai hitők által önnel diadalmaskodnak. Mily szép örömteljes ünnep ez az egész világra. Oly szép, oly örömteljes, hogy nincs bátorságunk azt a sötét gondolatok által megzavarni, melyek töviseként sziveinket mint katolikusokét és gyermekeiét vérzővé teszik. Emlékezzünk inkább arra, hogy az isteni gondviselés gyakran nagy eseményeket előre nem látott eszközökkel teremt, hogy az emberiséget Isten szándékai teljesítéséhez vezesse. Vegyüljünk hangjaikkal azokhoz, melyek a hírneves zeneszerző lelke mélyében fakadtak és az egész világból ide sereglett testvéreinkkel kiáltsuk: „Éljen XIII. Leo.“ A pápai kíséret éljenzésbe tört ki.

Ő Szentsége válaszában kiemelte, hogy Schiaffino beszéde a kiállítás egyetemleges jellegét, mely gyűjteménye az egész világ különböző ajándékainak kétségtelenné teszi. „Kedvesen és kellemesen érinti atyai szívünket, midőn láthatjuk, hogy az egész katolikus család, hogy a természet, művészet és ipar termékeivel ez örömnünnepén képviselve van. A szegények

és gazdagok bőkezősége, miként itt nyilvánul, lélekemelő és vigasztaló. Uralkodók és népei, polgárosodott és nem polgárosodott országok részt vesznek a nagyszerű kiállításon. Sok ajándék, fáradságos, önmegtágadással teljesített munka gyümölcse. Még vigasztalóbb azonban reánk nézve az a tudat, hogy minden egyes ajándék az apostoli szék iránti szeretet biztosítása. Végül a pápa a kiállítás kezdeményezőinek köszönetét és az elért eredmények feletti megelégedésének kifejezést ad és kíséretének is köszönetet mond, hogy örömnünpét megjelenésükkel ékesítették és a kiállítást megnyitottnak jelenté ki.

A Capocci által ez alkalomra ének- és zenekarra írt himnusának példás előadása után, mely a pápa tetszését megnyerte, a helyi bizottság elnöke bemutatta Ő Szentségének a bizottság tagjait. A pápa mindegyikhez szíves szavakat intézett. Azután trónjáról lelépve, kíséretétől követve, hordszéken a felsőbb emeleten elhelyezett belga, hollandi, és apostoli missziók kiállított tárgyainak kivitelével a kiállítás valamennyi részét megszemlélte. Három óra felé a pápa termeibe vonult vissza.

E könyv megjelenésekor, márczius elején azt az értesítést veszem Rómából, hogy a kiállításához értékesbnél értékesb tárgyakat még mindig szállítanak a világ minden tájáról.

Távozás Rómából.

Ha Rómától elvennénk a pogánykor meghagyta régiségeit, és a kereszténység alkotta műremekeit, harmad, negyedrendű várossá törpülne. Utezái keskenyek, zíg-zúg, piszkos és bűzhödt. Mi ugyan mindezzel nem törődünk, a lázas sietség hatása alatt a sok látványosságtól fejünk kábult volt.

Mégis oly nehezen esett a percz közeledése, melyben búcsut intünk a mondhatlan nagynak, a kifejezhetlen szépnek s részünkről az örök szent helynek!

Sokat láttunk az igaz, de vajmi kevés az összeséghez, mint egy pohár víz a tengerből kimerítve, annyi a mi tapasztalatunk. Nem hat nap, de évek, sőt egész emberi élet kell e tanulmányhoz.

Szent ihlettel borulok le előtted Róma s habár édes örömben repes szívem, ott van mellette a keserű érzet is, hogy megrabolva

lett az egyház feje; az elrabolt érték és hagyomány, melyet nem az olasz egység, de az összes kath. világ önként adományozott, oly nevezetes és nagy összeg, hogy kamatja évenként 90 millió lirára tehető. S mindezt a kath. hatalmak közönyösen nézik, eltűrik. . . .

Isten veled Róma, a boldog viszontlátásig!

Pompeji.

Január 1-én délután 4 órára volt kitűzve, hogy gyorsvonattal Rómából Nápolyba megyünk, az utazási ár kivételesen, a II-ik zarándoklatot rendező bizottság szives idtézkedése folytán — fele árra redukáltatott, vagyis Rómából Nápoly, illetve Pompejibe II-ik osztályon 25 lirára. De csak azoknak, kik a zarándok-jegyet felmutatni képesek. Hogy mi történt ez alkalommal a jegyekkel, gyöngédtelenség felemlíteni, elég az hozzá, hogy éjjel 11 óra tájban Nápolyba értünk.

Rómának ha hajdankori classicismusát s ennek hatását egész odaadással élveztem, mennyivel inkább tártam fel lelkemet a természeti szépségek benyomásainak, elképzelhető.

Az indóházból „Washington“ szállodánkba való menet fél órát vett igénybe kocsin; egyik

oldalon a tyrrheni tenger mormolását, másik oldalon a lámpafény melletti komor esendőt élveztem.

Másnap kora reggel szomszédságunkban alvó sümeghi két zarándoktársam vert fel engem és kaposvári hálótársamat, ki nehezen bár, mert még pihenni szeretett volna, csakhamar útra készen állottunk.

Nápoly kelet felől elzárta a kelő nap sugarait s így a tyrrheni tenger zöldes hullámai esendességében elmélázva néztünk Capri és Ischea szigetei felé, majd az örök füstkoronázta vén Vezuvon nyugodott meg tekintetünk. Bámulva szemléltük, hogy a Vezuv terméketlen csúcsa körül mennyi vakmerő község fehérlik.

Nápoly örökzöld s Dumas szerint is a világ második legszebb városából Pompeji felé röptett a vasút.

Az állomástól 50 lépésnyire két vendéglőt találtunk; a „Diomedes“-hez címzettben jól és olcsón lehet étkezni, s valódi „Lacrima Christi“ vörös bort inni, melylyel az én kedves Sükösd bátyám vendéglét meg; innen hasonlóan annyira elértük Pompeji jelenlegi bejáratát s két lira lefizetése mellett beeresztettünk a kiásott etrus-

kok által lakott kőhalmazba, melynek látása bizonyos lehangoltsággal töltött el bennünket. A romváros pusztasága és elhagyatottsága, a 18. század előtt eltemetett kéjkerterek, kéjlakok sívár maradványai, a gazdátlan oszlopos csarnokok, a gladiátorok fűtől felvert kaszárnnya, az ingyencz Lukullus háza falán a lávától oda-szorított s ott megfuladt menekülők torzult formái, a láva alatt kővé vált emberi alakok látása, a Forum, Venus temploma, törvényház, teljes kényelemmel ellátott fürdőházak romjai, a 21 ezer nézőt befogadható amphitheatrum, Hic habitat Felicitas (Itt lakik a boldogság!) feliratú kéjlakok ásítózó falainak szemlélete stb. tompa érzéketlenséget idézett elő.

Az élelmes katona-vezető még a temető-útczába is elvitt bennünket, hogy távol az őrház-tól borraivalót követeljen tőlünk, holott szigorúan tiltva van annak kérése, de hát mi, jóvérű magyarok semmi fáradságot sem kívánunk ingyen, mintegy hat lírányi összeget összeraktunk s átadtuk nekik, mit ők bizony kicsinylőleg fogadtak.

Szigorúan örködtek e katonák, hogy leg-kisebb kődarabot, mert egyéb nincs, sehogysen

vigyünk magunkkal s ha észrevették, kivették kezünkből s a térre dobták; nekem mindamellet sikerült néhány mozaik kődarabot magammal hozni s érdekelt barátaimnak emlékül átnyújtani.

A keletre eső oldal még ásatlan, itt ez időben Fiorelli igazgató személyes vezetése alatt ástak, de lassu tempóban, nehogy valami ismeretlen tárgy megsértessék. Herculanium még teljesen ásatlan.

Pompeji bejáratánál muzeum-épület van, melyben minden talált tárgyból néhány példányt összegyűjtenek s gondosan őriznek. A terem közepén üveg alatt egész alakok eltéve vannak abban a változatos állapotban, mint őket (Kr. sz. u. 79. év aug. 24-én) a catastropha érte.

Az épület előtti téren kis hegyi lovak várják az utasok parancsait, hogy őket a Vezuvra felvigyék. Suhanczok pedig lávakövetet árulnak 50 centesimin kínálgatva, de 10-ért is később oda adva.

Általában Pompeji szomorú sorsa felett nem szánakozunk, látva a kiásott tárgyak- és alakokat, a még megmaradt freskóképeket, mozaik kirakatokat, melyeket szégyenében még az idő vasfoga sem rágott össze, nem kél fel

kebelünkben a részvét érzete. Sőt több utazótársam hangoztatta is, hogy e város megérdemelte a kemény büntetést, az erkölcs lábbal tiprása s az állatias ösztön felé hajlása miatt.

Valóban a mily szép és fenséges a műizlés a lélek magasb fogalmában, oly rút és undorító az alantas kivitelében.

Az ásatásokat 1748-ban indították meg országos költségen.

Trója elpusztítása után oszkok, etruskok és phöníciaiak építették Pompejít, nevét is azok adták, mely magyarul: kioltott tüzet jelent.

A rómaiak idejében virágzó kereskedő provinciális város volt 40 ezer lakossal.

Nápoly.

Pompejiből délután 2 órakor érkeztünk vissza Nápolyba, a többség kedvéért a múzeumhoz hajtottunk s két lira lefizetése mellett beléptünk. A könyvtárban 30 ezer kötet könyv van, nevezetes Incunabulumok, kéziratok, Plinius természetrajza, a szentírás pergamentra írva stb. Azonban az idő rövidsége miatt keveset láthatunk, mert még a híres aquariumot is megakartuk nézni, mely az állattani intézetben

(Stazione Zoologica) van. Ezt dr. Dohrn építette 1874-ben. Mintegy 60 osztályzatot foglal, melyben halak, esigák, hüllők, rákok, pókok száz és száz fajai láthatók. Sok oly kicsiny és vékony, mintha papirdarab, vagy faleveleske volna, pedig élő állatok. Díj: 2 lira.

A világ legnagyobb útczáján a via Toledon haladtunk el, melyen az esőzés daczára 30—40 ezer ember hullámozott fel és alá. Éktelen lárna és zürzavart idéztek leginkább az ujság eladók, mert itt mindenki maga-magának megveszi ujságát, miután kávéházakban vagy egyéb mulatóhelyeken ingyenes olvasásra nem kaphatók.

Fényes üzletek egész lánczolata ez a Toledo-útcza, sajtóságos azonban, hogy sok a roskadozó ház és ezek kívülről gerendákkal vannak megtámasztva.

A nápolyi lazzaronikról, a dologtalanság e típusairól sokat olvas az ember, meg is néztük tanyájokat s ez a paulai Szent Ferencz templomának gyönyörű oszlopsora alatt van. Itt laknak a rendőrség gondos felügyelete alatt. Henye, rongyos, piszkos, tunya népfaj, mint nálunk az oláhezigány-csoport. Csakhogy ezek Nápolyból nem távoznak el. Ha naponta 20 centesimit

kaphatnak, ebből élének, a Santa Lucia halpiaczon ezért 40—50 osztrigát és tengeri pókot kapnak és ez vendégség náluk.

Szent Januárius temploma Nápoly cathedralis domja. E colossalis templom II. Anjou Károly király által építtetett a 13-ik században. Capella del Tesoro kápolnában vannak Szent Januarius beneventi püspök ereklyéi elhelyezve, ki Diocletían alatt szenvedett vértanúságot. A koponya és egy kis üvegesében tartatik kiszáradt vére, melyről azt mondják, hogy ha ez üvegesét a koponyához érintik, felmelegszik s azután ismét megszárad. Ugyan itt vannak eltemetve I. Anjou, Martell Károly s más fejedelmi egyének: köztük Endre királyfi, Nagy Lajos királyunk öccse, kit hűtlen neje Johanna 1345-ben gyilkoltatott meg, el is jöttek megboszúlni a magyarok, nagy királyunk vezérlete alatt.

E kápolnát a város 1527-ben fogadásból építtette a dühöngő dögvész alkalmából. Két millió lirába került.

A Jézus-társaságiak templomát, mely Robert salerno herceg palotájából épült, néztem meg, Mária gyönyörű fehér szobra, mint égi tündér magaslik ki. Kupoláját az 1688-iki földrengés

bedöntötte, a négy evangélista nagyszerű alakja most is látható.

A San Domenico Maggiore templom előkelő családok temetkezési helye. Az aranyozott mennyezet meglepő látványt nyújt.

A San Severo kis kápolnába fél lira lefizetése mellett eresztenek be. 3 nagyszerű márványszobor látható benne. Krisztus urunk holtteste, Sz. Antal és gaetani Caecilia alakja.

Róma komoly aristokrata, Nápoly ellenben vidám ifjonez, énekel a gyufás fiú, narancsárús, korallházaló, a kagylófaragó. Ladikosok a tengerparton, városban a bérkocsisok hangos torokkal kiabálnak és sokáig követik a sétát, mint ez velünk a szőlőhegyekben, Posilipo külvárosban történt, honnan felséges kilátás van a városra, a tengerre s az átellenben füstölgő Vezuvra, melynek felhőfüstje lomhán húzódik Castellamare narancserdői felé, hol a narancsoknak sajátságos mérges ízük van, mert a lávafüst gyakran éri.

E szőlőhegyen Vedius Pollio, Augusztus császár barátjának fénygazdag palotája volt, halastavában a halakat rabszolgáinak húsával táplálta s e helyet Pausilipo (gondnélküli helynek) nevezte s maig is így hívják.

Itt lakott Cicero, Lucullus, Seneca, Virgilius, kinek sírját a hegyoldalon egy vén fa árnyékában mutogatják.

Este a vidám tarantella hangjai mellett tánczra kerekednek az idegen előtt s bemutatják nemzeti éneköket és keeses tánczukat. Általában a nápolyi ember vidám, bőbeszédű és dalszerető, tele van itt a levegő boldogsággal, szerelemmel. . .

Nápolyt látni és meghalni! Vedi Napoli, e poi muori!

Vezuv.

A Vezuvra Pompejiből kis lovakon juthatni, egy ily háttas ló kibérelése 8 lira, vagyis 4 frt. A lovaglás két órát vesz igénybe. Noha a ló-tulajdonos azt állítja, hogy a kráterig szállítja fel az utast, igen kivételes állapotban teheti meg, mert a lávahamún gyalog kell áttörni és ez úgy történik, hogy az ember derekához kötelet kötnek s egyfelől húzza az utast, másik pedig hátulról tolja s mindkettőnek külön díj fizetendő alkú szerint 3—5 lira közt váltakozandólag.

Fent, a tulajdonképeni nyílás közelében zöld gyepen lehet menni, e gyepet repedések

tarkítják és sárga szalagokként figyelmeztetik az utast éberségre. A kigőzölgés csak akkor fojtó, ha szél van, különben felszáll a füst.

Valami felséges a kilátás a Vezuvról: az alant elterülő tenger, a paradicsomi, tündéri szép Nápoly és a sűrű falvak narancs- és citromerdejének látása örök emléket hagy a szemlélő lelkületében.

Visszafelé valamivel könnyebb jönni, csak a lecsúszástól kell óvakodni.

Gőzsiklón is lehet feljutni a Vezuvra, melyhez Nápolyból 24 liráért kocsin viszik az embert.

Ottlétünkör a Vezuv oldalát hó borította.

Csendes estén úgy látszik, mintha a Vezuv nyílása lefelé repedt volna. Melyről azonban azt állítják, hogy nem mindig észlelhető.

A Vezuv mellett emelkedő helyen van Palmieri híres geologus observatoriuma. Az itteni készülékekkel jelzik a Vezuv rezgését és lökerezjét, gyűjtik a láva különféle nemeit, a fős-, ércz- és mész-féle vegyületek egész halmaza van összegyűjtve.

Kék barlang.

A ki Nápolyba megy, annak a kék barlangot meg kell nézni, ha a természet sajátos alkotásaiban gyönyörét találja.

E kék barlanghoz gőzhajón juthatni. Sorrento és Capri mellett elhaladva, a nyílásnál ladikok várják az utasokat; hogy az alacsony nyíláson bejuthassunk, a ladikban helyes a lefekvés, különben fejütődés kapható — emlékül a szírtfalaktól. E barlang víze és boltozata kék, de oly átlátszó tiszta, hogy a bele dobott pénzdarab szabad szemmel is látható. A víz langyos és fürödhetni benne.

Miért szép Nápoly ?

Félkörben, hegyoldalban vannak Nápoly házai építve. Alatta a tenger örök zúgása csendes susogásként, vagy szélkorbácsolta morajban nyilvánulva.

A tenger gőzei gyakran vékony fátyolt vonnak a szemhatár felé; a nap ilyenkor tűzvörösnek látszik, majd fénye elhalványodik s ekkor bágyadt világításban úszik a különben bűbájos tájék.

Ha a nap Ischea hegyormát eléri, sugarai vízszintesen esnek a zajló városra és rézsútosan a hömpölygő tengerre, mely ekkor bíborvörös s rajta a vitorlák fekete árnyai rengenek; a város rózsaszínben ég s minden ablakból mintha lángoszlopok emelkednének kifelé. Ez az est.

Éjjel, ha a hold világít fenn az égbolton, lenn a tengerben is ugyanaz látható s ekkor ezüst színű minden. . . .

Nápolyt látni és meghalni! ezt tartják az olaszok. Valóban gyönyörű tündérország! Félkörben a magas házak, feljebb pálma, kaktus, narancs- és citromfák sötétzöld erdeje . . . lent borostyán-indákkal befont Bajae fürdők romjai, Sz. János, Portici, Resina, Castellamare stb. városok festői csoportja látható, majd Ischea, Capri, Nisida, Procida szigetek szemlélhetők, aztán a Vezuv mintha örök füstjével az eget a földdel összekötné . . . Elragadó látvány! . .

Jan. 3-án délután kifizetve borsos számlánkat, visszajövet a római indóházban két óráig vára-koztunk, hol az a kellemetlenség ért, hogy III-ad rendűjegyemre ráfizetnem kelle, mert az élelmes olaszok igen megszükitik az olcsóbb utazhatást. Postavonathoz csak I. és II. oszt. kocsit adnak.

Flórencz.

Kora reggeli órákban értünk Flórenczbe s itt oly nevetséges furesaság történt velünk, milyen e könyv olvasójával nem történik meg. Az indóháznál álló omnibusokba nem férvén be, két utitársammal bérkocsiba ültünk s alig helyezkedtem el, megállt. Megijedtem, hogy baj van, dehogy volt baj, czélnál voltunk. A szálloda 60 lépésnyire van az indóházhoz s ezt az olasz nem mondván meg, mi meg nem tudtuk, így két lirát kelle fizetnünk. Visszajövet persze kényelmesen kísétáltunk.

Flórencz tiszta város, szinte jól esett e gyönyörű fekvésű s üde levegővel bíró városban sétálgatnunk, nem is nevezi máskép az olasz, mint la bella Firenze.

Róma után Flórenczben van a legtöbb templom. Ez örökké virágzó város közepét az Arno folyó metszi át, melyet egy mesterségesen készült zuhogó örökös habfodorral tartja koszorúzza.

Az 1426-ban elkészült 170 méter hosszú és 104 méter széles, 107 méter magas kupolával bíró dom kimagasló alakja különféle színű

márvány mozaikból áll, gyönyörű látványt nyújt. A főtemplom mellett van a világhírű 8 szögletes baptisterium (keresztelő kápolna) 28 méter átmérőjű kupolás építmény. Érczkapújain Ghiberti Lorenzo Mózes V könyvét örökíté meg domborművekben. Csodaszép!

A domtól nem messze van „Santa Croce” templom, melyben Michel Angelo, Galilei, Machiavelli, Alfieri s számos nagyok tetemei nyugszanak. Flórencz Pantheonja.

Előtte való téren látható Dante szép emléke, melyet 1865-ben a nagy költő születésének 600 éves évfordulója alkalmával Flórencz városa emeltetett. A szobor 18 és piedesztálja 22 láb magas.

A „Palazzo Pitti” királyi lakban van a város híres képtára, a legnevezetesebb festők műremekeinek szemléletében elfárad a szem. A hosszú folyosók kizárólag e célra úgy építettek, hogy a világosság a legrendszeresebb módon hasson a műkincsek szemlélhetésére.

A Pitti és Uffizi palotákat a ponte vecchio legrégibb híd köti össze, e hídon vannak az ékszerészek gazdag kirakatai.

A hídépület belső karépítményei tele vannak

képekkel s e hosszú folyosó összeköti a Pitti és Uffizi palotákat, és a két képtár tulajdonkép egynek tekintendő, mely műbecs tekintetében is második a világon. Egy-egy folyosó ötszáz lépésnyi hosszú. A Galleria degli Uffizi-osztály 3 nagy folyosóból s e folyosókra nyíló 18 teremből áll, míg a Galleria Pitti 14 teremmel bír. Jól esett lelkünknek hazai tárgyú képeket is láthatnunk, mint Mátyás királyunkét, II-ik Lajosét, Báthory Istvánét.

E termék pazarúl bútorozvák: márvány mozaik asztalok, egy-egy 30 ezer aranyat is ér, vörös selyem pamlagok, bársony karszékek, vázák, értékes szekrények stb. összehordva szemlélhetők naponta délelőtt 9 órától délután 3 óráig.

A nagy lépcsőnél van Dante, Petrarca és Bocaccio nagy szobra. Dante mély elmerültségben, Petrarca ég felé tekintve és Bocaccio kezét magyarázólag kiterjesztve láthatók.

A Piazza della Signoria legszebb négyszögű térsége Flórencznek, itt az ódonszerű, de classicus paloták egy-egy várerősséget képeznek, földszinti lakások nincsenek, loggiák, tágas folyosók s az udvar gyönyörű kertekké hasz-

náltatnak. Szobrok, vízi művek sokasága bámulatot gerjeszt. E téren van Michel Angelo háza, melyben gazdag gyűjtemény van elhelyezve.

Loggia dei Lanzi (Lándzsások őrtanyája) igen gazdag gyűjteménnyel bír, különösen szoborcsoportozatokban.

A campanile torony 89 meter magas, a kilátás róla elragadó szép.

S. Lorenzo templom a Medici család temetkező helye, mely fejedelmi család tette Flórenczet ily esodaszéppé.

Szép templomok még S. Annunciata, S. Michele, Maria Novelle, S. Marco stb.

A Grazie hidon átmenve és a S. Miniato kapun kiérve, Flórencz száz és száz, szebbnél szebb kertjei tárulnak elénk, itt Galileo Galilei csillagászati csonka tornya, Michel Angelo által épített San Miniato templom, ennek közelében a nagy temető.

A Pitti, most királyi kert vetélkedik a római Pincio és Borghese kerttel, sőt egy tekintetben felül is múlja, t. i. a hegyoldal három fokozatra van osztva. Az alsón van csepegőkövekből összeállított barlang, sajnos, hogy bele menni nem szabad, itt van a 20 ezer nézőt

elfoglaló amphitheatrum is, 2-ik fokozaton Neptun hatalmas szobra vízmedenczével, 3-ikon a bőség istenasszonya. Innen a kilátás leírhatatlan szép és jutalmazó.

A Boboli-kert örökzöld fasorai, virágszőnyegei nem kevésbé elbájolóak. A nép-élecz bebizonyítani igyekezik, hogy ez a kert a tulajdonképeni paradicsom: t. i. Európa a világ paradicsoma, Olaszország Európáé, Toskano Olaszországé, Flórencz Toskanoé, Boboli Flórenczé, következésképp Boboli-kert a paradicsom.

Beauffort marquisval felsóhajtunk: Oh Flórencz! mi szép vagy te palotáidban, mi szép műremekeidben. A kövek itt beszélnek, az ércz lélezkzik, a vászon él! Michel Angelo keze alatt itt a márvány eszmél, Donatello és Ghiberti az érczet lélekezésre kényszeríti!

Egy másik útleiró pedig Flórenczet „szellemi tivornya“ helynek nevezé.

Olasz katonaság.

A király karabélyosai sötét-zöld posztó-egyenruhát viselnek ezüst zsinórzattal és rojtokkal. Háromszögletű kalapjokat kék és vörös tollforgó diszíti.

A reserva-katonák molnár színű kékes nadrágot viselnek, vörös gallérú kabátjuk zöld és fehér zsinórral ezírázott. Csákójuk fekete.

A tüzérek ruhája kék, gallérral ellátott kékesszürke kaput, köpenyt és fekete forgós csákót viselnek.

A lovasok vörös posztó betétű szürke nadrágot, kék, vagy zöld, vagy fehér zsinóros kabátot és fehér sisakot hordoznak.

A dzsidásokat kék kabátban fekete csákósan s lándzsájukon kék zászlóeskával láttam.

Czifra lovasok is vannak zsinóros zöld kabátban, kékes-szürke nadrággal, vörös kokárdával és barna tollal ékített fekete szörmés csákóban.

A gyalogosok kékes-szürke nadrágot, vörös zsinóru kék posztó-kabátot s fehér lepellel bevont fekete csákót viselnek, különféle színű harisnyát s könnyű cipőt használnak.

A tengerészeti tisztek sötétzöld színű öltönyt s háromszögletű kalapot, ellenben a matrózok kék széles nadrágot, világosabb színű gallérral bíró zubbonyt és sárga kalapot hordoznak.

Legfestőibb öltözettel bírnak a tavaszi vadászok (alpino Bersoglienik) kék nadrágot, vörös

zsinórzatú zubbonyt, fekete nagy karimájú kerek kalapot viselnek roppant nagy kakastollal.

Általában a tiszték, úgy a közlegények, ha szolgálaton kívül vannak, sohasem viselnek oldal-fegyvert. Ez kellene nálunk is.

Olasz közmondások.

A közmondások egy nemzet jellemét híven festik, azért minden nemzetnek meg vannak e tekintetbeni szóhagyományai. Ez alkalommal, mint utirajzunk keretébe illő néhány olasz közmondást közlünk:

1. Ki jó napot akar, menjen borbélyhoz.
2. Ki jó hetet akar, öljön sertést.
3. Ki jó hónapot akar, menjen fürdőbe.
4. Ki jó évet akar, nőüljön meg.
5. Ki mindig jót akar, legyen pap.
6. Kinek nincsen pénze, legyen méz a szájában.
7. Isten őrizzen elszegényedett gazdagtól és meggazdagodott szegénytől.
8. Reggel mise, délben zene, este dal.
9. A rigó nem hal.
10. Tenger szélén nincs éhesség.

11. Árnyékunk leghűbb barátunk. ott is kísér, hol nem akarjuk.

12. Az egység csak a többségen uralkodik.

13. A nő és a tenger ikertestvérek.

14. Kinek a feje szédül, nincs rendén a szénája.

15. A szomszédé félig mienk, mert láthatjuk.

16. A keserű — jó, de az édes — émelygös.

17. Az adósság, mint az ujjunk körme, mindig nő.

18. Vastag héjú narancsnak nagy illata, de kevés leve van.

19. Régiségek közt legrégebb a szerelem.

20. A halál csak ijesztő madár.

Hazatérés.

Reggel hagytuk el a „virágok városá“-t, a szép Flórenczet. Utunk az Appeninek alagutaiban örült sebességgel „czeppedlizve“ haladt előre. Az az örökös átköltözés már bosszantóvá vált és e miatt étkezni nem is mertünk, nehogy lekéssünk, vagy utitársainktól elszakadozzunk. Azért figyelmeztetem az utazókat, hogy helyesen teszik, ha élelemről és italról eleve gondoskodnak. annyival is inkább, mert az olasz

pályák conductorai nem tartoznak az udvarias emberek közé. Nem törődnek azok az utasokkal. Nem szólnak semmit se, nem nevezik meg az állomást, nem mondják meg, hány perczig áll. Nem jelzik az indulást, csak egyet füttyent s azzal megy a vonat.

Az éhség nem gyötört bennünket, mert az édes vágy teljesedésének közeledtét éreztük, hogy haza érünk és a sokkal jobb osztrák-magyar szivarokat szívhatjuk, különben nem igen dicsérem ezt se meg, nehogy oly rossz legyen, mint az olasz szivar általában. Drága is, rossz is.

Egyik kedves utitársam, ki az olasz szivartól már rosszul is lett, megbizott, hogy valami hús-félét vegyek egyik állomáson ebédre. Vettem is 3 liráért, de oly kevés volt, hogy nálunk fél portiót tenne ki, mégis hárman fogyasztottuk el.

Páduát, Mestrét érintve, ismét szép és kellemes vidéken gyönyörködtettük szemeinket s lassanként kezdtünk pakolni, zsebeinket tele- rakni a magunkkal hozott vámilletékes tárgyakkal.

Féltünk a vámhivatal kellemetlenségeitől, pedig nem volt okunk. Igen udvariasan bántak velünk.

Első teendőnk volt szivart és bort venni az osztrák-magyar monarchia területére érve s ennek fogyasztása mellett sóhajtottunk: mindenütt jó, de legjobb itthon.

Este volt, hogy Nabrezinánál kedves jó sümeghi zarándoktársaimtól szívélyes búcsut vettem, ők Triesztbe mentek, én pedig kedves lányom szerető családja körébe igyekeztem pihenni Zágrábba.

És pihenhettem? Dehogy, egyik tisztelt barátom, ó-görög hitű ugyan, de a legjobb érzésű magyar, ekkor tartotta a karácsonyi ünnepeket és István névnapot. Vendégszerető házánál egész egy kis magyar coloniát üdvözölve, egészen és teljesen az én édes magyar hazámban képzeltem, éreztem és tudtam magamat. Pihenésről tehát szó sem volt!

Üsendes kis otthonomban azonban nemsokára ezélt értem.

Visszapillantva e délen tett utazásomra, nem tudtam nyugodni addig, míg ez igénytelen utirajzot közre nem bocsátám, melynek egyedüli célja kalauzul szolgálni oly honfitársaimnak, kik rövid időt tölthetnek a szép Olaszországban. Kik bővebb tanulmánykép utaznak, azoknak több jegyzet, több élmény kell.

Magyarország Európa közepe. és én innen elutaztam a szép keletre Konstantinápolyig, az elegans ledérség főfészkéig nyugatra Párisig s most elzarándokoltam szent hitem főoltárához délre, Rómába s most a hideg éjszak következnek, hogy a világ mind a négy tája felé eljussak, de ide már nincs kedvem, meglehet, hogy Szibéria felé majd csak már úgy — visznek, de akkor aligha írom le. Különben ki tudja?!

De félre e komoly tréfával!

Most Isten segítségével Jeruzsálemben készülök, hogy az olajfák hegyén térden állva imádhassam az **Üdvözítő Megváltót!**

Hálajelöl.

Készséges örömmel igtatom ide a II-ik zarándoklat szellemi vezetői-, rendezői-, illetve a központi bizottság tagjainak névsorát, fogadják ez uton is hálás köszönettel párosult elismerésünket buzgó fáradozásaikért!

Egyházi elnök: Dr. Breznay Béla, egyet. ny. r. tanár, ő szentsége t. t. kamarása, a „Religio“ szerkesztője, világi elnök: Lubrich

Agost. egyet. ny. r. tanár, egyházi alelnök és pénztárnok : Dr. Wolafka Nándor, egyet. h. tanár, ő Szentsége t. t. káplánja, udvari t. káplán stb.. világi alelnök : Felsmann József, főreál-tanodai igazgató. jegyző : Baracs Géza, fõv. hitoktató. Bizottsági tagok : Bartai Antal, főgymn. igazgató, Baumann József, fõv. el. isk. igazg. tanító. Ekker Antal, fõv. el. isk. tanító. Dr. Kerékgyártó Árpád, egyet. ny. r. tanár, Kecskőczy Ödön, fõv. polg. isk. tanár, Köpesdy Sándor, áll. fõg. igazgató, Dr. László Mihály, főgymn. igazgató, Lehmann Ágoston, főreálisk. hittanár, Molnár László, képezdei igazg. tanár, Ney Ferencz, főreáltanodai igazgató, Rauchbauer József, kegyesr. főgymn. tanár, Roller Mátyás, polg. és közép. keresk. igazg., Schiffer Ferencz, kath. képezdei igazgató, Tomor Ferencz, főgymn. tanár, a „Közoktatás“ szerkesztője, Trájtler Károly, fõv. el. isk. igazg. tanító, a budapesti (budai) tanító-egylet elnöke, Dr. Wayand Géza, fõv. s.-lelkész és hitelemző.

Előfizetők, illetve megrendelők névsora :

- Alsó-Domborun: *Hirschler Miksa.
- Alsó-Lendván: Kozó Anna.
- Bártfán: Doby Antal.
- Bessen-Szöghön: *Sebestény József pleb.
- Bezdán: Meszner István plebános.
- Budapesten: Lehrmann Ágoston, id. Egenhoffer Péter, *Királyi Pál, Rauchbauer József, *Kecs-kóczi Ödön, Miletz János, *Kováts Etelka.
- Csákvárott: Dorner Károly.
- Csákován: *Doby László.
- Csehi-Mindszenten: Kelemen István esp.-plebános.
- Kecskeméten: Toldy Péter 8 péld.
- Kis-Gyarmaton: Kovács József esp.-pleb.
- Kis-Szebenben: Guba Pál.
- Kőszeghen: Freh Alfonz Sz. Ben.r. kiérd. tanár 2 péld. Egyiket a gymnáziumi ifjusági könyvtár számára.
- Majsán: *Horváth Mária.
- Nagy-Kanizsán: Ifj. Csemits Károly 4 pld.
*Bánotay Matild *Kalivoda Jánosné, Kovács Ferencz, Geiger Miksa, *Janda Hedvig, Gerócs Anna.

A *-gal jelöltek díszpéldányra fizettek elő.

Somssich Lőrincz, Bogyay Ödönné, *Gyórtfy Jánosné, Pataki Vilma, Trojkóné B. Kornelia, Knáusz Boldizsárné, Fagyas Lajos, Miltényi Lina, Szeitl Jánosné, *Csizmadija Vilma.

Makay Dezső, Dr. Szekeres József, olvasatlan, Wiener Sándor, Cseresnyés Sándor, Lovák Ede, Gr. Hugonnay Kálmán, Gózony Sándor, Dr. Szukits Nándor, Dr. Hauser János.

Nucsecz Márton, Mészáros János.

Wajdits József 400 péld.

*Sallér Lajosné, *Bilisits József, *Lengyel Lajos, *Wittinger Anntalné, Rosenzweigné, *Szabó József, *Perneszy István, *Berdin Márton.

*Oszeszy Antal, *Hirschel Ede.

*Vidor Samuné, *Gutmann Vilmosné.

Tuboly Viktor, *Kemény Józsefué.

Özv. Horváth Julia.

— Ifj. Tersánczky József 3 péld., Jaeger Ferencz, Divald, Tersánczky József, Próbáld, Vucskics Jánosné.

*Ifj. Strem Vilmos, *Friedrich Ferencz.

— Nagy-Sztriczén: Kompánek József pleb.

— Nagy-Váradon: *Flóra Xavér Ferencz, apát-kanonok.

— Német-Ürögön: Molnár János

— Öreglakon: Csányi Ferencz adm.

— Pápán: Rácz Márton 4 péld., Gulyás Miklós, Kakas József.

Pécs ett: Wajdits Gyula, Auerbach László, Dr. Czirer Ákos.

— Péterházán: Szabó Lajos cs. k. kamarás.

— Pozsony-Szent-Antal on: Nagy Illuminát zárdafőnök.

— Sopronban: Seperné-Nagy Cornelia 3 péld., Darvas Orbán.

— Sümeghen: Szkóky Sükösd 5 péld.

— Szegeden: Pap János k. r. házfőnök.

— Szegszárdon: *Dr. Dragics Imre.

— Szepeshely: *Pisch Károly apát-kanonok.

— Szombathelyen: Dr. Ivanóczy Ferencz.

— Temesvárott: Kunz Ede.

— Török-Szent-Miklóson: Nemes József plébános.

— Törökbálinton: Zimándy Ignác plébános.

— Vattán: Dr. Giczey Kálmán.

— Zagrábban: Mihalovics József bibornok-Érsek úr ő Eminentiaja 30 péld.

TARTALOM.

	Lap
A colossenm	88
A corso	105
A fogadtatás	41
A jubilaris mise	46
A katakombák	108
A laterani bazilika	75
Angyalhid és angyalvár	70
A pápa családja	38
A pápai iroda	128
A pápa odahaza	119
Capitolium	93
Caracalla fürdői	94
Colonna-tér	113
Diadalívek és kapuk	111
Elindulás	22
Előfizetők névsora	170
Előszó	19
Flórencz (Firenze)	158
Fontana di Trevi	104
Forum Romanum	90
Forum Trajánum	91
Hálajelöl	168

	Lap
Haynald Lajos üdvözlő beszéde	7
Hazatérés	165
Husvétii ünnepély a pápai udvarnál	116
Janiculus hegy	63
Jeruzsálemi szent kereszt-templom	80
Jezsuiták temploma	84
Kék barlang	156
Mamertini kettős börtön	85
Marcellus színháza	107
Mater Matuta	112
Miért szép Nápoly?	156
Monte Pincio és római népszokások	96
Nápoly	150
Olasz katonaság	162
Olasz közmondások	164
Ó Szentsége szózata	15
Palatin hegye	103
Palazzo della Cancellaria	114
Pantheon	77
Pápai koronázás évfordulója	115
Pápai testőrök	113
Pápák névsora	35
Pompeji	146
Rómába érkezés	30
S. Maria degli Angeli	82
S. Maria maggiore	82
S. Clemente	83
San Pietro in Vincoli	78
Sértetlen sz. Mária képe	85

	Lap
Szent Lőrincz temploma	83
Szent Pál temploma	72
Szent Péter temploma	58
Szent Péter-tér	64
Távozás Rómából	145
Titus fürdői	96
Trinita dei Monti	79
Vatican	66
Vaticani kiállítás	136
Velence	25
Velenczétől Rómáig	28
Vesztaszűzek temploma	106
Vezuv	154
Via Appia	86
Villa Borghese	101
Villa Doria Pomphili	113
Visszapillantás	32
Vízvezeték	110

